

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

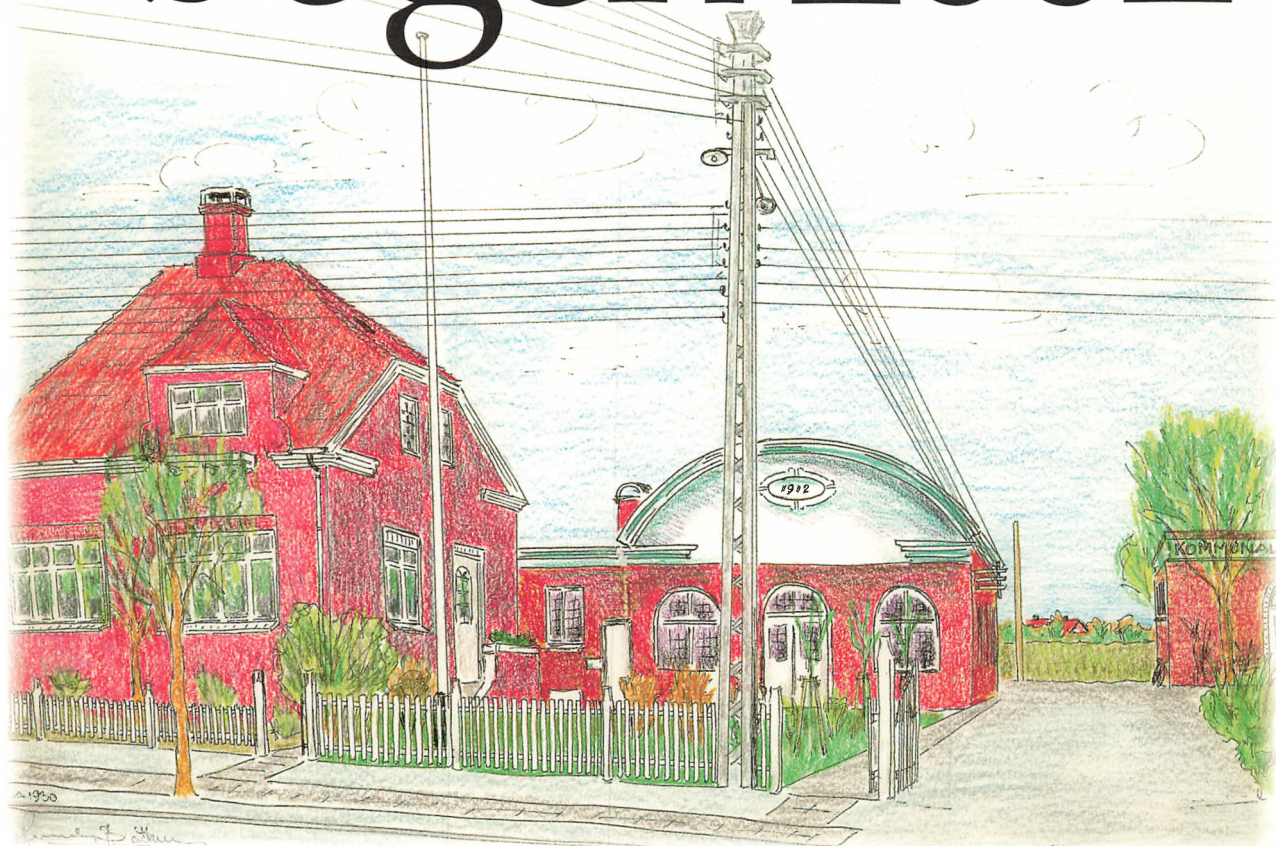
Links

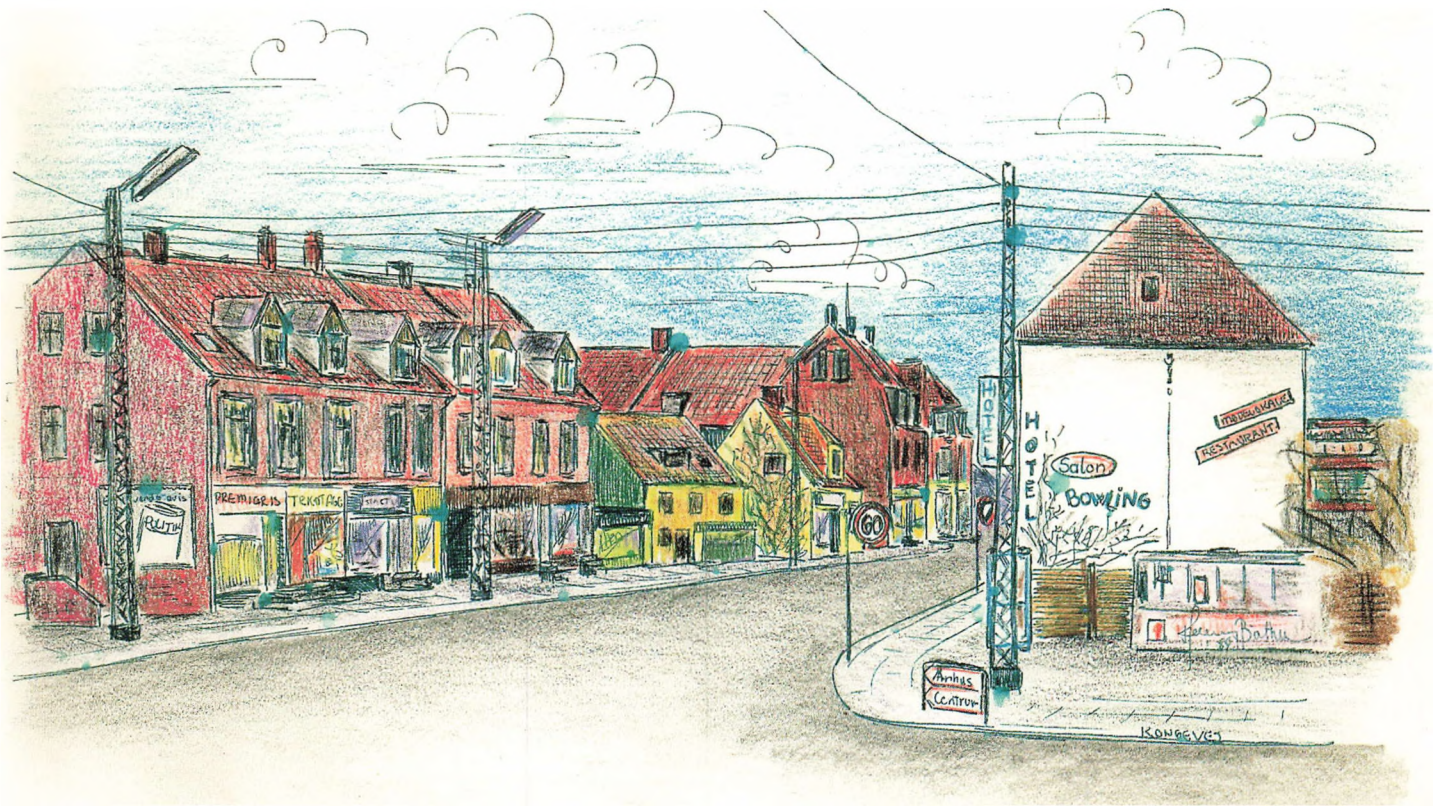
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Viby bogen 2002

ÅRSSKRIFT FOR
VIBY
LOKALHISTORISKE
FORENING

Tegning af Henning Bøtker,
Kongevej 1968 med Hotel Viby til højre.
Tegnet efter foto i Viby lokalhistoriske Samling.

Vibybogen 2002

udgivet af
Viby lokalhistoriske
Forening

Eget forlag, Viby J. 2002

Vibybogen 2002
årsskrift fra Viby lokalhistoriske Forening
13. årgang

Redaktion:
Tove Glud Rasmussen
Harry Bjørnbak

Redaktionens adresse:
Viby Bibliotek, Skanderborgvej 170,
8260 Viby J.

Sats og layout:
HB Grafisk
Hasseltoften 62, 8361 Hasselager
Tlf. 86 28 13 21
Tryk: Kongsvang Bogtrykkeri A/S

Oplag: 4400

ISSN: 0905-801X

Løssalgpris: 60 kr.

Artiklerne kan frit kopieres med angivelse af kilde.

Fotos:
Hvor intet andet er angivet, er billederne i
privat eje.

Forside:
Viby Elværk og bestyrerbolig ca. 1928
efter tegning af Henning Bøtker.

VIBY ELVÆRK blev stiftet i 1912 under navnet Viby Elektricitetsværk og bliver således 90 år i år. I den anledning har elværkets bestyrelse besluttet at udsende Vibybogen til alle dets ca. 3500 andelshavere. Vi er glade for, at vores årbog på den måde kommer ud til en masse mennesker, som måske ikke har kendt til vores eksistens, og vi håber, at alle vores læsere vil synes om indholdet.

I år omhandler årbogens længste artikel naturligvis elværkets historie med hovedvægten lagt på de første år og vanskelighederne under de to verdenskrige.

En udviklingshistorie er der også i en artikel om det private Spædbørnehjem Vibyhus, der eksisterede fra 1935 til 1964, hvorefter der ikke mere var behov for en sådan institution, der derfor ændredes til en kommunal vuggestue.

Historien om Spædbørnehjemmet bygger for en stor dels vedkommende på erindringer, og erindringer er også basis for resten af Vibybogens indhold. Så langt tilbage som til begyndelsen af 1900-tallet går den første af bogens artikler, som er skrevet af en 98-årig. Der er nok ikke mange, der kan nikke genkendende til hans erindringer, men til gengæld er der mange, der har kendt til de to huse på Kongevej, som faderen byggede, men som nu er revet ned.

Vestergårdsskolen har i år fejret sit 50 års jubilæum, og i en lille artikel fortæller der dels om baggrunden for skolen og dels om spadsereturen, da alle Viby Skoles elever indtog den nye moderne skole. Dette er en munter oplevelse. Munter kan man i hvert fald ikke betegne beretningen om en rædselsnat i Viby. I en artikel beskrives, hvordan forfatteren som seksårig på nært hold oplevede schalburgtagningen mod Lystagers madrasfabrik i 1944.

Vi ønsker læserne god fornøjelse.

INDHOLDS- FORTEGNELSE:

<i>Haakon Nederland:</i>	
Barndom i Viby	7
<i>Helge Gottlieb:</i>	
Fra Viby Skole til Vestergårdsskolen	15
Til eftertanke	20
<i>Tove Glud Rasmussen:</i>	
Spædbørnehjemmet Vibyhus	21
<i>Finn Zachariassen:</i>	
En rædselsnat i Viby - oktober 1944	33
<i>Bente Klercke Rasmussen:</i>	
Viby Elværk	43
Beretning fra Viby lokalhistoriske Forening...	60
Beretning fra Viby lokalhistoriske Samling	62
Indholdsfortegnelse over tidligere årsskrifter.	63

Haakon Nederland

Barndom i Viby

Haakon Nederland er 98 år og bosat i Odense, men er opvokset på Nordbyvej i Viby.

I 1924 blev Haakon Nederland udlært som snedker, og i 1933 tog han eksamen som bygningskonstruktør.

Efter et langt liv i Odense, har han nu skrevet sine erindringer om barne- og ungdomsårene i Viby - et Viby som nok ikke mange nuværende vibyborgere kender til.

Viby Træskofabrik og kendte mennesker i Viby i begyndelsen af 1900 tallet

Min far, Per Nederland, var arbejdsløs mejerist og begyndte i 1901 en kolonialforretning i Silkeborg uden særlig succes.

Han flyttede derfor et par gange og nåede i 1903 til Holme ved Århus og derfra i 1904 til Viby, hvor han og min mor lejede sig ind i et hus lige overfor præstegården, hvor de indrettede lidt kolonialhandel, som min mor passede, mens min far med hest og vogn lavede forretninger.

Jeg blev født i 1904 og fik navnet Haakon. Mine to ældre brødre hed Holger og Gustav, for min mor holdt meget af det nordiske.

Min farmor var en meget slagfærdig kvinde, så når nogen sagde om mig, at jeg nok var opkaldt efter den norske konge, sagde hun: "Nej,

Haakon Nederland som konfirmand i 1919.

FOTO I PRIVATEJE

det er da den norske konge, der er opkaldt efter ham". Det var jo rigtig, fordi den danske prins Carl tog navnet Haakon, da han blev konge af Norge i 1905, mens jeg jo allerede var døbt Haakon i 1904 i Viby Kirke.

Viby var en by i stærk udvikling, så min far så mulighederne og byggede et hus på hjørnet af Skanderborgvej og den daværende Nordbyvej i 1905. Der var butik i en høj kælder og beboelse i stueetage og 1. sal.

Købmandsbutikken gik godt og var hele tiden i fremgang, og far og mor måtte have en ung pige til hjælp. Vi fik også hestekøretøj, for mange af kunderne boede i flere kilometers afstand og ønskede varerne bragt ud. En del af kunderne var arbejdere på Viby Træskofabrik.

En af initiativtagerne til Træskofabrikken var Gustav Birkefeldt. Han var en foretagsom mand, men også en ret ejendommelig person.

Købmand P.N. Nederlands to ejendomme på hjørnet af Skanderborgvej og Nordbyvej (nu Viby Ringvej) fotograferet i 1915.

FOTO I PRIVATEJE

Han var gartner og havde et gartneri på Nordbyvej. Hans kone var dygtig til at lave kranser, og når en af min fars kunder døde, blev jeg sendt op til Birkefeldt efter den bestilte krans. Her så jeg ofte, at fru Birkefeldt havde skrammer i ansigtet - Birkefeldt kunne nemlig godt være ondskabsfuld, når han var fuld.

Hvis han på sin spadseretur mødte et barn, kunne det hælde, at han med sin stok prikede barnet i maven, mens han sagde "dikke dikkedik". Nogle børn kunne godt blive lidt bange for ham.

Birkefeldt kom ofte i butikken, og især om formiddagen var der ikke så travlt, og så drøftede far og han politik. Birkefeldt sad på en stol i butikken sammen med kunderne.

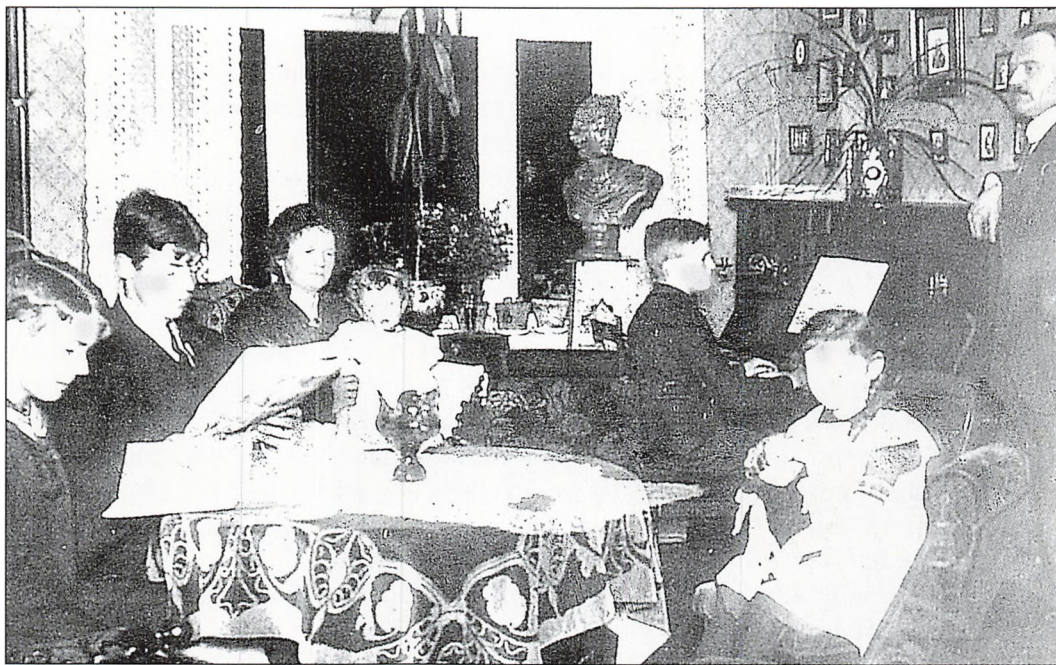
Han var som nævnt en driftig mand, og han

satte en ny bydel i gang, som blev kaldt Alderslyst. Den lå på venstre side af Skanderborgvej, omtrent over for Ravnsbjerg, på en bakke og bestod udelukkende af villaer.

Sammen med en af mine legekammerater besøgte jeg flere gange Træskofabrikken med dens mange maskiner, der blev drevet ved damp. Der var dog også en del håndarbejde ved de to typer træsko, som var de såkaldte spidstræsko.

Uden for fabrikken var der en stor sav, hvor bøgetræstammerne blev savet op, hvorved der fremkom meget træaffald, som blev brugt til at fyre med.

Træskofabrikken satte sit præg på Viby. Der lød jo en fabriksfløjte hver morgen og aften

Hele familien samlet i dagligstuen.

FOTO I PRIVATEJE

Viby lokalhistoriske Forening lod i 19?? dette motiv trykke som postkort uden at kende den fuldstændige historie bag billedet - det gør vi nu, takket være Haakon Nederland...

Historien bag et postkort

Postkortet kender jeg udmærket, vi havde det også i vores album.

Husgavlen til højre i billedet var købmand Nederlands første hus med kælderforretning og to lejligheder. Man ser et åbent vindue, det er mor, der lufter ud i soveværelset. Hestekøretøjet tilhører en kunde, som har ærinde hos købmanden. Den lille legevogn midt på billedet kunne godt være mig. Træhuset bag ved hesten er min fars udhus, det første, som var bygget af nedbrydningsmaterialer fra Landsudstillingen i 1909.

Man ser noget af et hus bag træhuset, det er smedemester Andreasens hus. Ved siden af var der smedeværksted, hvor der først og fremmest blev lavet hestesko - hesten var jo trækraften. Biler så man næsten ikke - de første, jeg så, var Otto Mønstedes margarinebiler.

I venstre side af billedet ser man flere villaer under opførelse. Forrest ser man slagter Gidsels hus. Min legekammerat, som boede i forhuset, har tit stået og set på, når dyrene blev slagtet. Også skrædder Svanhede dukkede under tiden op og kiggede på, når han trængte til lidt adspredelse i skrædderarbejdet. Han boede i den første af de nye villaer, der blev bygget.

I gården, hvor der blev slagtet, var der en stor hestestald, som var lejet ud til flere vognmænd. Der var plads til otte store heste. Min kammerat og jeg var meget optaget af disse store, flotte heste, når de stod dér på rad og række

Gik man videre ad Nordbyvej, var den næste efter smeden karetmager Poulsen, hvor jeg engang fik lavet et par stylder med to trin for to kroner.

Fortsatte man på højre side, var der en vej, som førte hen til rullekonen og vejmanden, Kresten Laursen Møller. Lige overfor boede jo Birkefeldt.

som start- og slutsignal til de ca. 50 arbejdere, som alle gik til og fra arbejdet - ingen havde cykler - og om aftenen, når fyraftensfløjten havde lydt kl. 6, blev Nordbyvej helt levende af mennesker. Især lagde man mærke til Carl Sørensen, bestyreren af forsamlingshuset, for han var en stor børneven, og når han kom ud fra fabrikken, blev han modtaget af flere småbørn, som tog ham i hånden, og når han nåede op til Skanderborgvej, var der en hel flok af småbørn ved siden af ham - og det gentog sig hver aften.

En stor familie, Knudsen, var repræsenteret som arbejdere på Træskofabrikken, men der var også mange "Pedersener", og mange af dem var kunder hos min far og havde kontrabog, som de købte varer på.

I 1914 byggede min far en større ejendom ved siden af det gamle hus. Forretningen gik

godt, og en overgang var der to kommissær og en karl beskæftiget. Mine to brødre var flyttet hjemmefra, og arbejdsbyrden blev efterhånden for stor for min far, der solgte forretningen i 1919, hvorefter vi flyttede til Fyn.

Nogle år før vi flyttede, kom der ny ejer til Træskofabrikken, en direktør Ravnso, som også købte Høskoven. Dette nye ejerskab fik min kammerat og jeg at mærke en dag, vi havde været ude at plukke bøgegrene i skoven. Ved indgangen mødte vi uheldigvis hr. Ravnso, og da han så os og vore nyplukkede bøgegrene, fik vi at vide, at sådan noget måtte vi sandelig ikke, men nu kunne vi dog beholde de grene, som vi havde plukket - vi var lidt flove.

I tidsrummet 1910-15 havde vi fire forskellige heste. Jeg vil fortælle om den ene af dem, fordi den kunne opføre sig noget mærkeligt:

Sognerådet i Viby 1915. Haakon Nederlands far er nr. tre i øverste række, og hans mor nr. 6 i nederste række.

FOTO I PRIVATEJE.

Min far kunne lide at komme til hestemarked inde i Århus, og så var jeg som regel med for at holde hesten, mens far så sig om. I 1917 kom vi hjem med en ny hest, det var en brungrå russerhest og vi kaldte den Ruski.

Ved at kigge den i munden og se, hvor slidte dens tænder var, mente vi, at den måtte være omkring fire år. Desværre havde den nogle nykker, og folk med forstand på de dele mente, at det nok var fordi, den havde været med i krigen...

F.eks. stod min far en dag og manglede nogle varer, og han havde ikke tid til at vente til grosserer Andreas Sørensen kom forbi, så han spændte Ruski for vognen og startede. Da de var nået ca. halvvejs, ville Ruski imidlertid

ikke længere, og det hjalp ikke at bruge piskeren, Ruski rykkede bare baglæns over mod grøften, og far måtte så opgive og køre hjem igen, for det var nemlig det, Ruski ville. Kort tid efter hjemkomsten prøvede han igen, og denne gang kom de til Århus helt uden problemer.

Ruski var også bange for biler, dem var der selvfølgelig ikke så mange af dengang, men når vi mødte en, stod Ruski nogle gange på bagbenene, mens den andre gange var ligeglad, og så stod man dér og holdt den ved hovedtøjeret og var helt til grin for de forbi-passerende.

I 1910 tog min far navneforandring. Han hed oprindeligt Per Nederland Nielsen, opkaldt

Konfirmander samlet i præstens have 1918.

FOTO | PRIVATEJE

efter min oldefar, der hed Per Nederland. Min far mente, at Nederland var et bedre forretningsnavn, og underskrev sig siden som P.N. Nederland.

Nogle troede, at vi stammede fra Holland. Navnet har dog slet ikke noget med Holland at gøre, men var min oldefars øgenavn på grund af stedet, hvor de boede. Mine forfædre var alle bønder i Jylland.

Underholdning og fester

Underholdning og fester foregik som regel i forsamlingshuset eller på Afholdshotellet, der

lå i den sidste ende af byen ind mod Århus.

På den anden side af Skanderborgvejen var der en grøft og en skråning ned mod en eng, hvor der var en rislende bæk. I bækken var der hundestejler, vandkalve og frøer. På engen voksede der blomster, mælkebøtter osv. Netop mælkebøtter var velegnede at lege med for børn, idet stilkene kunne sættes sammen som en krans. Jeg husker den eng som et ideelt sted at lege i alle sommermånederne.

Håndværker- og industriforeningen havde hvert år juletræ for børn og voksne i forsamlingshuset. Der blev danset om juletræet,

*Viby gamle skole
fotograferet i
1910.*

FOTO I PRIVATEJE

overlærer Olsen læste en julehistorie, og der blev delt godteposer ud. Bagefter blev træet slæbt over i en krog, hvor det blev plyndret af børnene. Når dette var overstået, blev der spillet op til dans for børnene af to violiner og en klarinet.

Inde i lokalerne bag salen var der dækket op til kaffe for de voksne, som efter kl. ti havde lov til at danse i salen.

I løbet af året var der endvidere underholdning med oplæsning og diletantkomedie, og jeg husker, at på Afholdshotellet var der et år en neger, der dansede på glasskår...

Der var også dukketeater med en mand, som gennem et hul i bagklædningen stak sit ansigt frem, mens han sang revyviser og

andet. Som regel var der musik til, leveret af familien Josberg, der boede ude ved Høskoven. Det var en stor børnefamilie, og en af sønnerne spillede violin sammen med faderen.

Mælkehandler Vinter

En ting, der hører med til det gamle Viby, er mælkehandler Vinter, som boede til leje i snedkermester Mikkelsens ejendom på Skanderborgvej, tredje ejendom efter Nordbyvej.

Vinter boede i stueetagen, og Mikkelsen selv boede på første sal. I gården var der en to etagers bygning, hvor Mikkelsen havde værksted med maskiner, høvlebænke og håndværk-tøj

Hver aften, når der var malkningen var overstået, hentede Vinter mælk hos Jacob Rasmussen på Horsensvejen, og næste morgen kørte han med sin mælkevogn, forspændt en hvid og en brun hest, igennem Viby, mens han ringede med en klokke, indtil folk kom ud med deres spande og kander. Sådan fortsatte han gennem Kongsvang og til Århus, indtil han havde udsolgt.

Undertiden aflagde han besøg i et værtshus på vejen hjem og blev en kende beruset - men skaden var ikke så stor, for hestene kendte jo selv vejen hjem...

I ejendommen, hvor han boede, havde han et mælkeudsalg i kælderens. Her har jeg ofte hentet mælk eller fløde, og jeg tror, man også kunne købe smør dér.

Mælkeudsalget blev passet af hans tre døtre. Han havde også fire sønner.

Helga og Haakon Nederland ved deres diamantbryllup 1 2000

FOTO I PRIVATEJE.

Fiskehandler Højbusk

Jeg har gjort opmærksom på mælkehandler Vinter, men der var jo også en fiskehandler, som jævnligt kom gennem byen, mens han med så høj røst reklamerede for sine fisk, at alle husmødrene kom strømmende til fra alle sider.

Fiskehandlerens navn var Højbusk, og han boede i det sidste af to små huse, som afsluttede Viby i venstre side ind mod Århus.

Modsat Vinter kom han inde fra Århus og kørte mod Viby i sin lille gig forspændt en islænderhest.

Det var især rødspætter og torsk, han reklamerede med.

Gadebelysningen

Før gadelygternes tid lå Viby hen i mørke om vinteren, kun oplyst af petroleumslampernes lys fra husenes vinduer og af sneen, når det havde været snevejr.

De første gadelygter, som jeg husker, havde en rund kuppel, brugte gas og blev tændt automatisk fra gasværket.

Lygterne var alle placeret på sydsiden af vejen, og jeg husker, at der stod en ved Nordbyvejs begyndelse, lige op ad karetmager Møllers have.

Skolegang

Billedet øverst på næste side viser overlærer Olsen med familie. Han boede på førstesalen i skolebygningen med sin familie, og en tid boede der to lærerinder i to værelser i den ene gavl, det var frk. Pedersen og frk. Fårvang. I stueetagen var der tre klasseværelser og et værelse, som blev brugt til sognerådsmøder.

Vi var mange i min årgang, så der var to førsteklaser.

Da jeg gik i første klasse, havde Olsen stadig en ko, der gik og græssede på en lille mark.

Det har været interessant at fremkalde minder fra min barndom i Viby. En periode, der sluttede så brat, fordi min fars succes med forretningen gav ham for meget arbejde. Han var også noget af en "sværmer", havde for mange usolide kunder og troede, at fynboerne var mere ærlige....?

Jeg bevarede dog forbindelsen til min legekammerat Gunnar Olesen, som var søn af overlærer Olesen. Han døde desværre for flere år siden. En anden kammerat var Sven Ejner Pedersen, hvis far var arbejdsmand på margarinefabrikken på FDB. Sven fungerede som gasmåler aflæser og arbejdede på gasværket.

Når man bliver så gammel som jeg, bliver man ensom. Jeg havde fire søskende, som nu alle er døde, og jeg havde 14 kusiner, som alle er døde, minus to i Amerika, som jeg ikke har føling med. Endvidere havde jeg syv fætre, som nu også alle er døde.

Hvor mange mon der findes i Viby, som kan huske mig - måske enkelte, men de er helt sikkert yngre end jeg...

Skolebilleder

Lærer Olsen med familie 1910.

Lærer og elever fotograferet ved bagsiden af "Den Hvide Skole" 1915.

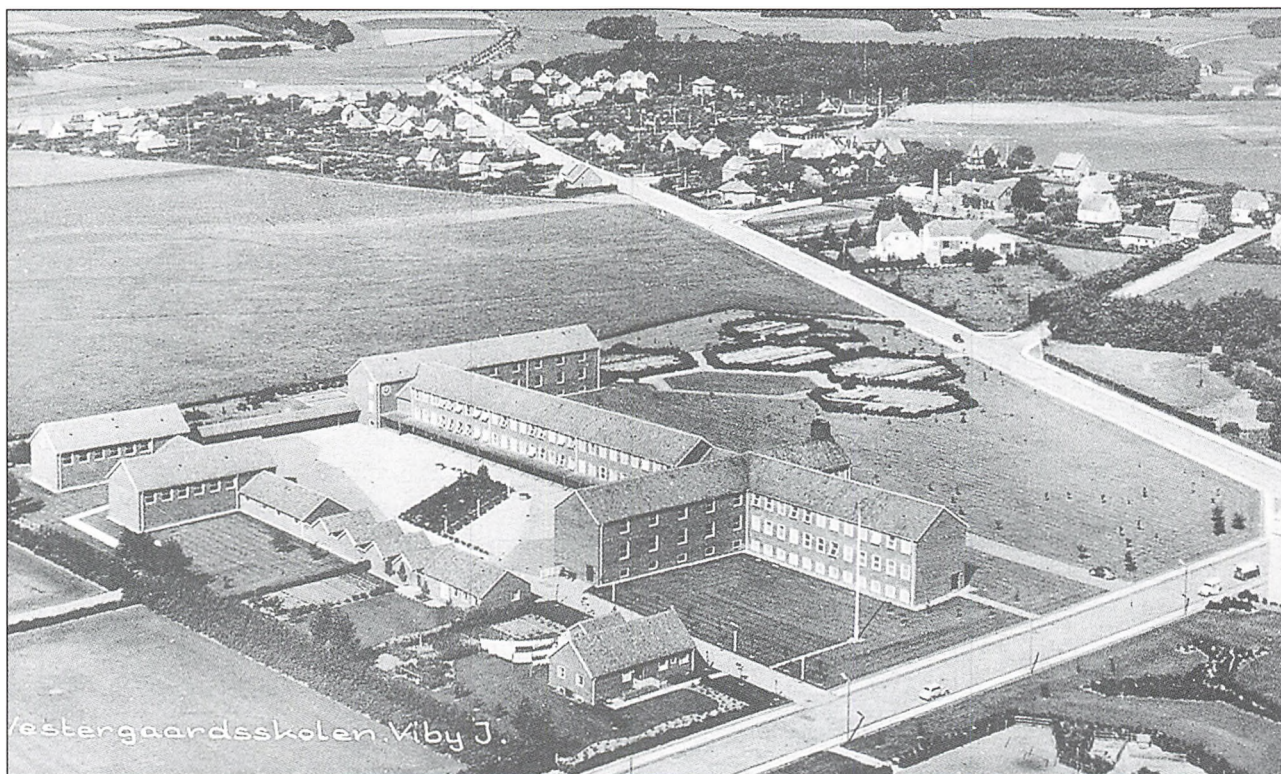
Min klasse 1917.

Viby Skoles lærerstab 1918.

Helge Gottlieb

Fra Viby Skole til Vestergårdsskolen

I årene efter krigen var Viby kommunes indbyggerantal efterhånden vokset så meget, at man kunne forudse, at de eksisterende skoler inden for en overskuelig årrække ikke ville have tilstrækkelig kapacitet til imødegåelse af undervisningsbehovet.

I september 1948 besluttede sognerådet derfor, at der skulle opføres en ny skole på et areal, som kommunen havde erhvervet fra Viby Vestergård og som var beliggende mellem Ormslevvej, den nye Skolevej (nuværende Nordbyvej) og det nye Viby Stadion.

Det vedtoges at kalde den nye skole for "Vestergårdsskolen".

Projekteringsarbejderne gik i gang, og i marts 1950 blev grundstenen nedlagt.

Skolen blev herefter opført med plads til ca. 800 elever. Den havde 26 normalklasseværelser, 10 specialklasseværelser (naturhistorie, fysik og kemi, geografi, håndgerning, træ- og metalsløjde m.v.), samt 2 gymnastiksale.

I tværfløjen etableredes lærerværelse, kontorer for skoleinspektør og viceskoleinspektør samt lokaler for skolelæge og skoletandklinik.

I efteråret 1952 blev skolen færdigbygget, og under indvielsen, der fandt sted 27. oktober, overdrog sognerådsformand Gunnar Clausen skolen til skoleinspektør Regnar Bang.

Dagen efter (den 28. oktober) blev "Vestergårdsskolen" taget i brug.

Det var en klar og dejlig efterårsdag, da vi stillede op på rad og række i skolegården på den "gamle Viby skole". Da vi gik ned ad skolealleen for "sidste gang", var der selvføl-

Vestergårdsskolen 1952 - vækker det "søde" minder?

gelig et vist vemod over at skulle vinke farvel til "den røde skole" og "den hvide skole", men det var stort set glemt, inden vi nåede ned på Kirkevej. Nu skulle vi ud og indtage "Vestergårdsskolen".

Som en meget lang slange bevægede eleverne sig af sted med ældste klasse og skolens fane forrest. Ruten gik ad Kirkevej og den gamle Skolevej (nuværende Viby Torv), hvorefter vi svingede til venstre ad Kongevej og Vestre Kongevej (nuværende Skanderborgvej) til den nye Skolevej (nuværende Nordbyvej). Undervejs svingede vi med flag og sang vistnok også en lille sang. Der blev også vinket ivrigt til de mange tilskuere, der havde taget opstilling langs ruten.

Vestergårdsskolen dukkede op forude. På det tidspunkt lignede den et mindre fort ude på den åbne mark. Velkommen til skole-

gården blev vi budt velkommen af skoleinspektøren, hvorefter hver enkelt klasse overtog det fremtidige klasseværelse. Her kom næste overraskelse. En sodavand og en halv stang wienerbrød pr. mand. Det var da til at forstå.

Medens vi sad og gumlede og hyggesnakkede lød en bip-lyd fra samtaleanlægget. Et sådant var installeret i hvert klasseværelse, så højteknologien havde virkelig holdt sit indtog i Viby. En stemme i højttaleren (sikkert Regnar Bangs) meddelte, at vi, når vi havde spist færdig og modtaget diverse instruktioner fra klasselæreren, gerne måtte holde fri for i dag. Og det gjorde vi så.

Dagen efter startede den almindelige hverdag så igen, men nu under helt andre og stærkt forbedrede forhold.

Det lange optog ses her på Kongevej (Skanderborgvej) på vej mod Skolevej (Nordbyvej).

Til eftertanke...

Min TIPOLDEFAR arbejdede i 12 timer dagligt - også lørdag. Det var en arbejdsuge på 72 timer.

Ved siden af passede han en have med et lille hus, var kasserer i skyttelaug, strålefører ved det lokale brandvæsen, tenor og nodeskriver i sangforeningen.

Han klippede selv sine seks børn, forsåede familiens fodtøj, kløvede otte kubikmeter brænde til vinteren samt lavede det meste husgeråd selv.

Min OLDEFAR var kommet ned på en arbejdsuge på 54 timer. Han overtog haven og var også strålefører, ligeledes var han medlem af skyttelaug, og i sangforeningen var han baryton. Desværre havde han ikke tid til at være kasserer og nodeskriver. Han klippede heller ikke sine fire børn, og hans brændselshugst indskrænkede sig til en kubikmeter, fordi han var begyndt at fyre med kul. Husgeråd var noget, man købte.

Min BEDSTEFAR arbejdede 48 timer om ugen. Også han var havemand og medlem af skyttelaug - men han havde ikke tid til sangforening og brandmandspjæt. Hans to børn gik til frisøren. Brændselshugst til vinteren? Nej.

Min FAR var traditionstro og derfor medlem af skyttelaug, men han kom der aldrig. Han opgav familiehaven. Den betalte sig ikke længere, og han havde ingen børn hjemme. Brændsel og kul til vinteren? Næh, han havde fået fjernvarme. Hvordan skulle han ellers få tid til noget som helst i vor forjagede tid? Han arbejdede trods alt 45 timer om ugen.

Og JEG. Jeg har overhovedet ikke haft tid til noget. Ikke tid til at synge, højst lidt brummen, og slet ikke noget med frivillig tjeneste.

Hvordan skulle det dog kunne gå med en sådan opslidende og lang arbejdstid som 37 timer om ugen?

Næste år går jeg på efterløn, og så bliver det da helt galt, for så skal jeg til at spille golf, gå lange ture med konen, rejse, spille bridge, gå i teatret, læse bøger, gå til foredrag, passe haven, istandsætte huset, passe børnebørn osv. - næh man kan nu godt blive lidt misundelig på tipoldefar og hans simple livsførelse...

Tove Glud Rasmussen

Spædbørnehjemmet Vibyhus

Det var den 1. maj 1960. Der var fest på børnehjemmet med æresport udenfor. Den oplyste, at det var et 25 års jubilæum, der blev holdt. Indenfor stillede bestyrelsen sig op til fotografering - bankdirektør Thestrup, fru Larsen fra børneforsorgen og sognerådsformand Arne Pedersen og så naturligvis dagens hovedperson Ingeborg Hansen. Hver havde de et lille barn på armen, måske en uvant situation for herrerne?

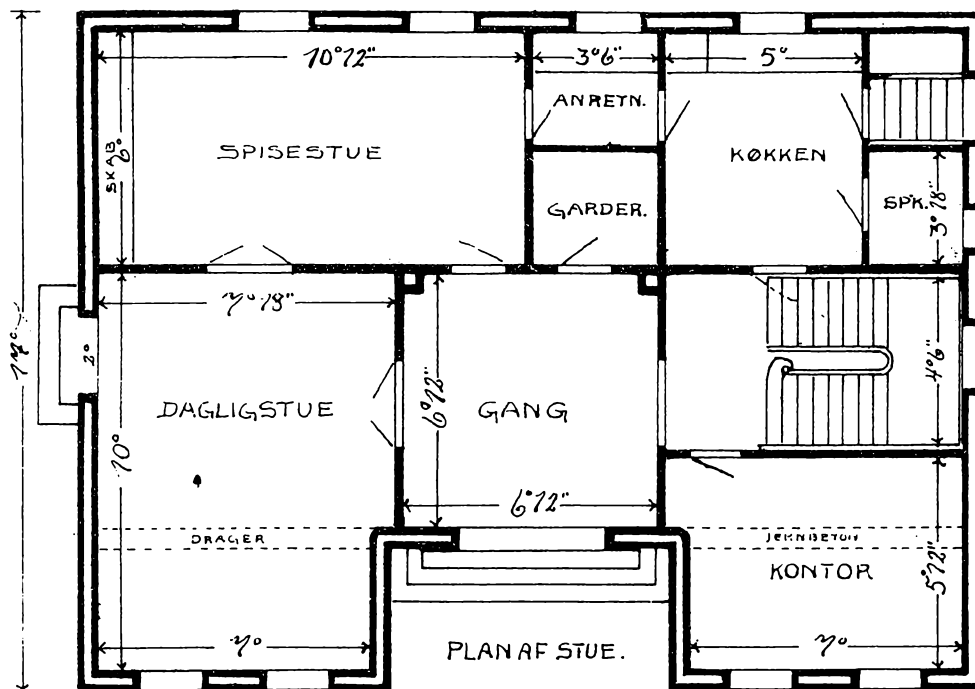
Vi går de 25 år tilbage i tiden, og for den 32-årige Ingeborg Hansen - uddannet sygeplejerske - var det en gammel drøm., der gik i opfyldelse, da hun lejede sig ind i villaen Irisvej 5 (nu 11) i Rosenvænget i Viby. Det var en spæd start. Måske de første to uger gik med istandsættelse. I hvert fald er det først den 16. maj, at man i en annonce i Aarhus Stiftstidende kan læse: "Optagelsehjemmet Irisvej 5, Rosenvænget modtager Børn indtil 7 Aars Alderen for kortere eller længere Tid".

25 års jubilæum den 1. maj 1960.

Fra venstre: Bankdirektør Thestrup, Ingeborg Hansen, fru Larsen (børneværnet) og sognerådsformand Arne Pedersen.

Året efter tog Ingeborg Hansen det store spring. Der blev - sandsynligvis i maj 1936 - truffet aftale med murermester K. Aasted Sørensen om køb af ejendommen Bjørnbaks-

Oprindelig tegning af redaktør Bertel Jensens stueetage i villaen fra 1921. Af senere tegninger kan man se, at trapperummene blev ændret allerede i byggefasen.

vej 5 til overtagelse oktober flyttedag 1936. Betingelserne var lidt ejendommelige. Købesummen var 27.764 kr., som fremkom ved overtagelse af et lån i Landbosparekassen på 17.764 kr. og udstedelse af et pantebrev på 10.000 kr. Der var altså ingen udbetaling. Forklaringen skal sikkert søges i, at Ingeborg Hansen forpligtede sig til at lade indlægge centralvarme og wc m.v. i ejendommen og i øvrigt sætte den i en sådan stand, som der måtte kræves, for at ejendommen kunne anvendes til børnehjem. Man kan forestille sig, at murermesteren har skullet udføre noget af arbejdet, og på den måde få en slags udbetaling.

Det var et ret stort hus, ca. 140 kvm. i stue-

plan, men nok bygget som retrætehus i 1921 for redaktør Bertel Jensen (Aarhus Amtstidende), som flyttede fra Bjørnbaksvej 1, tidligere Viby Højskole. En bygningstegning viser, at der oprindeligt havde været indgang fra gaden til en "gang", hvorfra der til venstre har været indgang gennem en dobbeltdør til dagligstuen og til højre til trappegangen, hvorfra der har været indgang til et kontor. Gennem dagligstuen kunne man gennem endnu en dobbeltdør komme ind i spisestuen, og et anretterværelse forbandt spisestuen med køkkenet (se tegning). Disse rum blev nu ændret, så "gangen" blev til legestue, dagligstuen til "spædestue", spisestuen til "storestue" og kontoret til "kravlestue". I garderoben blev der installeret

toilet, og anretterværelset blev indrettet til "mælkekøkken", dvs. brugt til rengøring af flasker. Indgang udefra skete på siden af huset gennem trappegangen. På første sal boede Ingeborg Hansen og personalet, og i kælderen var der fyrrum, vaskerum og tørrerum.

Den 20. oktober foretoges flytningen. Af en kommunal folketælling den 5. november 1936 kan man se, at personalet bestod af en assistent, en økonoma og en stuepige foruden Ingeborg Hansen, ret mange til at passe de tre børn, der tilsyneladende flyttede med. Der skulle dog ikke gå mange dage, før der kom flere børn til, og den 5. november var der i alt 9 børn, hvoraf en var 3 år, resten under.

Året efter, den 20. september 1937, kan man læse følgende i Aarhus Stiftstidende under overskriften, Spædbørnehjemmet "Vibyhus": "Socialministeriet har givet Spædbørnehjemmet "Vibyhus" anerkendelse som Børnehjem med Sygeplejerske Ingeborg Hansen som Forstanderinde. Antallet af Børn er fastsat til 24 i Alderen 0-3 Aar, og Betalingen er fastsat til 567 Kr. aarlig." Demokraten havde samme dag en lignende oplysning.

Folketællingen den 5. november 1937 viser en stor forskel i forhold til 1936. Der var nu ikke mindre end 26 børn - altså to flere end tilladt, og til at passe dem var der som i 1936 en assistent, en økonoma og en husassistent, men hertil kommer, at der nu var fire elever.

Ingeborg Hansen i liggehallen fra midten af 1940'erne med vinduer, der kunne skydes fra.

Endnu en officiel godkendelse fik Ingeborg Hansen i 1938, idet Justitsministeriet den 5. maj det år udsendte en bekendtgørelse, om at Ingeborg Hansen havde fået tilladelse til at medvirke ved anbringelse og ved adoption af børn under 14 år.

Bygningsændringer og udvidelser:

Førstesalen, hvor der ifølge folketællingen i 1937 boede otte personer inkl. Ingeborg Hansen, følte hurtigt for trang, og allerede i maj 1938 indsendtes den første ansøgning om udvidelse. Ønsket var at inddrage loftsetagen til

Vibyhus

Vibyhus ca. 1936.

"Spædestuen" ca.1939.

"Kravlestuen" ca.1940-42.

beboelse med indretning af tre loftsværelser, hvilket bevilgedes.

Så kom besættelsen, og der opstod specielle problemer, hvilket en ansøgning fra august 1942 om bygning af et 18 kvm. stort tørveskur vidner om.

Herefter blev det børnenes tur til forbedringer. To år efter tørveskuret, i oktober 1944 indsendtes der en ansøgning om udvidelse af legestuen med 11 kvm. og en liggehal på 28 kvm. Som det vil ses af tegningen af stueplanet var der et indhak ud for den oprindelige "gang". Indhakked blev nu inddraget og lagt til legestuen. Oplagt var det at lave en altan på første sal over tilbygningen, men det skete

først senere. Liggehallen var en stor lettelse i arbejdet med børnene. Den blev indrettet i gavlen modsat indgangen og havde vinduer, som kunne skydes fra, og børnene kunne nu blive sat ud til middagssøvn i stationære krybber, uden at man skulle bekymre sig om vejret.

Endnu to år gik der, og en ny ansøgning blev indsendt i november 1946, nu om en tilbygning ved indgangspartiet. Her blev indrettet spisestue til gadesiden og mælkekøkken til den anden side.

Det er oplyst, at økonomien var meget streng, et kaffestel, købt hos isenkræmmer Thor for 35

*Ejendommen
Vibyhus midt i
1950'erne.*

kr., blev således afbetalt over meget lang tid, men det ser ud til, at ovennævnte istandsætninger er foretaget uden optagelse af lån. Godkendelse til stats- og kommunetilskud er måske sket i 1947, hvor det første statslån på 2.841 kr. er tinglyst i september. Beløbet kan være anvendt til spisestuen og mælkekøkkenet. I hvert tilfælde er det fortalt, at der i forbindelse med godkendelsen blev brugt for et mødelokale til bestyrelsen, der bestod af Gunnar Clausen (formand), læge Cajus Pedersen, fru Larsen fra børneforsorgen og bankdirektør Thestrup.

Der blev også senere optaget statslån - i 1956, 1961 og 1962. Det kan ikke ses, hvad de har været brugt til, men måske har et af dem helt eller delvis været brugt til et køleskab, som blev anskaffet ret tidligt. Før den tid kom der is hver morgen, som skulle slås i stykker, og mælken sat ned i. I kælderen i vaskerummet blev der på et tidspunkt indsat en vaskemaskine (tromlemaskine), skyllekar og centrifuge.

Børnene

Mange af børnene var bestemt til bortadoption. De kunne komme i taxa direkte fra Fød-

Personalet med børn stillet op til fotografering ca. 1950. Ingeborg Hansen i første række med Karen ved siden af med sin dukke.

selsstiftelsen kun få timer gamle. Ingeborg Hansen havde som ovenfor nævnt adoptions-tilladelse, men mange blev bortadopteret gennem Mødrehjælpen. Mødrene skulle spørges tre gange, og det hændte, at de sagde nej sidste gang. Det var ikke rart for adoptivforældrene. Almindeligvis blev børnene bortadopteret til øerne, og børn fra øerne til Jylland. Ingeborg Hansen sagde altid til adoptivforældrene, at de skulle fortælle børnene, at de var adopterede.

En del af børnene var på børnehjemmet, fordi mødrene ikke kunne have dem hjemme. Mødrene kom så på børnehjemmet og besøgte børnene. Et skilt på huset fortalte, at der var besøgstid kl. 3 - 4, men det blev ikke over-

holdt. Mødrene kom, når de kunne, badede børnene og gav dem flaske.

Børnene boede som ovenfor nævnt på tre stuer, hvis betegnelser egentlig fortæller, hvad de blev brugt til. De helt små lå således i "spædestuen". Når de nåede kravlealderen, avancerede de til "kravlestuen", og de største børn boede i "storestuen".

Børnenes aldersfordeling vekslede, kan man se af de årlige folketællinger. 4-årige var der ikke mange af. Højeste antal var i 1938, hvor der var 3. Gennemgående var der flest helt små, 7-8 under et halvt år ud af 26 i hvert af årene 1937-1939. Så var der et atypisk år i 1941, hvor der kun var 2 under et halvt år og mange 1 og 2-årige, og det vendte så fuldstæn-

Solen nydes på trappen uden for legestuen i slutningen af 1930'erne.

*Børn opstillet
til
fotografering
i legestuen
ca. 1941.*

*Pottebillede til
ære for
fotografen ca.
1950.*

dig i 1942, hvor der var 14 under et halvt år. I øvrigt var der stor overbelægning i 1942 og 1949, hvor der begge år var 29 børn.

"Vibyhus" var berømt for at give børnene omsorg. Børnene skulle kærtegnes, og ingen måtte gå forbi et barn uden at give det et lille kærtegn.

Ingeborg Hansen elskede sine børn og blev kaldt "moster". Til trods for, at ca. 800 børn boede på "Vibyhus" gennem årene, kunne hun huske dem alle, og billedalbummerne rummer en masse billeder af børn tilsendt fra forskellige steder i landet.

Personalet

Personalet bestod af en assistent (senere to assistenter), elever, kokkepige, en deltids hjæl-

pepige, en deltids vaskekone og en syerske (fru Bonde), der kom to gange pr. måned. Jensen, Sanovej var fra sidst i 1940'erne ansat som havemand og fyrbøder.

Assisterterne, hvoraf den ene en meget lang årrække var Bessie Gjøderum, var uddannede barneplejersker, og eleverne var barneplejerske-elever. Der var gennemgående ansat fem 1. års elever og to 2. års elever, der kom fra andre institutioner. Uddannelsen var 3-årig, men man kunne stoppe efter 1 år.

Fuldtidspersonalet boede i ejendommen. 1. års eleverne boede to eller tre sammen, mens de øvrige havde eget værelse. Efter at have været der en årrække fik Bessie Gjøderum sin egen lejlighed i 1954 på Øster Allé. Det var i starten hemmeligt, men blev senere tolereret.

*Jul i legestuen ca. 1950.
Børnene sidder på pottestativet.*

Arbejdstiden var 48 timer med en ugentlig fri-
dag, der begyndte kl. 16 den ene dag og slut-
tede kl. 23 den næste dag. Fridagen kom såle-
des til at vare halvanden dag. Hver fredag
aften samledes alle ansatte hos Ingeborg Han-
sen og sang og hyggede. Man skulle føle sig
hjemme.

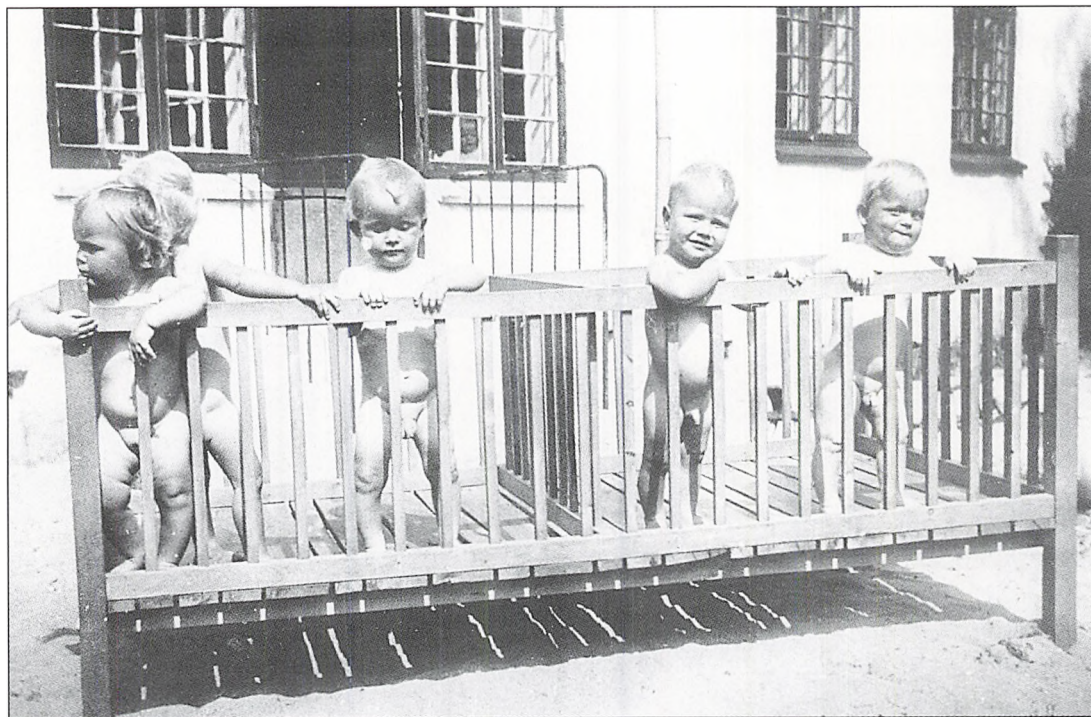
En af eleverne havde nattevagt (kl. 19.00 til
kl. 7.00) en uge ad gangen. Nattevagten rensede
og fyldte flasker og kogte havregrød. Ingeborg
Hansen og Bessie Gjøderum havde på skift til-
kaldevagt, og var der flere helt små, der skulle
have mad om natten, måtte de som andre
mødre stå op og være med til at give de små
flaske.

Eleverne skulle i elevåret hver strikke en lille
kjole eller et sæt tøj til de større børn, som alle
- på nær tvillinger - var i forskelligt tøj for at
mindske institutionspræget. Garnet blev købt
hos frk. Nielsen og frk. Buus i butikken ved
siden af farvehandleren.

Dagligdagen

Børnene spiste morgenmad kl. 7 (øllebrød
eller havregrød), inden de blev klædt på. De
voksne fik rigtig morgenmad kl. 8.30. De
voksne, der ikke kunne spise morgenmad, fik
besked på at spise et stykke sukker. Man måtte
altså ikke arbejde på helt tom mave.

Om middagen kl. 11.30-12.00 blev der serve-

*I kravlegård på
terrassen uden
for
legestuen efter
udvidelsen.*

ret varm mad - 2 retter med fyldemad først og kun en frikadelle eller lignende til hver under krigen. Kokkepigen - Rigmor Tornholm, der var der i mange år, var god til at få noget ud af varerne. Madresterne blev givet til børnehjemmets 15-20 høns, hvorfra de fik æg.

Efter middagen var der sovetid kl. 12.00-14.00 med kun en vagt, og kl. 15.00 var der eftermiddagskaffe med et stykke franskbrød til.

Børnenes badetid begyndte kl. 16.00-16.30, og kl. 17.30 var der aftensmad, der bestod af rugbrød med pålæg. Kl. 18.00-18.30 kom "de store" i seng.

Dette dagsprogram gjaldt naturligvis kun de voksne og de børn, der var ude over flaskesta-

diet. Flaskebørnene skulle afhængig af alder og vægt have et varieret antal måltider.

Vanskelige forhold var der under besættelsen, og Ingeborg Hansen beholdt tøjet på om natten for ikke at spilde tiden, når der kom luftalarm. Så samledes alle på gulvet i legestuen, hvor der kun var ét vindue. Vanskeligt var det også med bleer, som ikke var til at få, og der skulle bruges mange med op til 30 blebørn. Ikke så mærkeligt, at man havde pottetræning. Børnehaven havde to pottestativer, et med to potter og et med tre potter. Når børnene var placeret der, havde de sele på, så vidste man, at de blev der.

*Hønsene
beundres.*

Af begivenheder, der lyste op i hverdagen, var det årlige møde med kong Christian X og dronning Alexandrine. Redaktør Andersen, Århus Stiftstidende fortalte, når kongen var i vente, og børnene vinkede med flag, når kongeparret kom forbi i en charabanc, som standse et øjeblik uden for huset. Efter kongens død i 1947, kom dronning Alexandrine alene.

Ændring til vuggestue

I begyndelsen af 1960'erne faldt behovet for børnehjemmet. Tiderne havde ændret sig, det var ikke længere så stor en skam at få børn uden for ægteskabet, og mødre fik bedre mulighed for at have børnene. Af et referat af sognerådsmødet den 24. oktober 1963 kan man læse "---Sognerådsformand Arne Pedersen oplyste, at det nuværende spædbørnehjem på Bjørnbaksvej skal nedlægges 1. april 1964, man kan i denne bygning, med meget få ændringer, indrette en vuggestue til 25 børn --"

Det blev det til. Kommunen købte ejendommen med alt inventar og linned for 150.000 kr. uden den afgiftspligtige grundskyld, der udgjorde 800 kr. Udbetalingen var 28.379,50 kr., men af denne skulle statslånene, som kommunen ikke kunne overtage, og hvorpå der skyldtes 13.469, betales. Udover udbetalingen fik Ingeborg Hansen et ikke tinglyst gælds-brev på 105.000 kr. Gældsrevet blev forrentet med højeste indlånsrente - altså en noget lavere rente end normal pantebrevsrente - og afdraget med 7.000 kr. om året. Viby Kommune ruttede ikke med pengene, men til gengæld hjalp man Ingeborg Hansen med at få en god 1. sals lejlighed med udsigt i de nybyggede blokke på Vidtskuevej.

Ingeborg Hansen blev vuggestuens første leder og gik af som 67-årig i 1970, måske med nogen lettelse, for hun brød sig ikke om vuggestuetiden. Som hendes efterfølger som leder blev Bessie Gjøderum, som en årrække havde været børnehjemmets 1.assistent. På et spørgsmål om, hvad Bessie Gjøderum havde syntes bedst om - børnehjems- eller vuggestuetiden - var svaret børnehjemstiden. Nok var de meget bundne og skulle op at give børnene mad om natten, men de fik et meget tættere forhold til børnene i børnehjemmet end i vuggestuen og hermed en større tilfredshed i arbejdet.

ARTIKLEN BYGGER PÅ

interviews med Bessie Gjøderum, der med korte ophold var ansat i børnehjemmet 1943-1964 og i vuggestuen 1964-1982, samt Ingeborg Hansens adoptivdatter, Karen Pedersen kaldt Bitten.

Oplysninger fra tingbogen og skøder, folketællinger for årene 1936-1942 (1940 undtagen) og 1949, bygningstegninger, som beror på Bygningsinspektoratet, og enkelte avisomtaler m.v.

Billeder fra børnehavens fotoalbums tilhørende Karen Pedersen. En del af billederne er kopieret og beror i Viby lokalhistoriske Samling.

Finn Zachariassen

En rædselsnat i Viby - oktober 1944

Dette er beretningen om, hvordan jeg som knap seksårig oplevede at være uhyggelig tæt på en af de mange terrorhandlinger, som tyskerne og deres danske håndlangere foretog mod den danske befolkning i det sidste krigsår, nemlig schalburgtagen mod Lystagers Madrasfabrik i Viby. Mine indtryk er suppleret med de indtryk, som Axel Mikkelsen og Inger Bøg Laursen har fortalt mig. Vi befandt os alle tre i forskellige villaer, der lå indenfor en radius på 100-150 meter i forhold til fabrikken, da eksplosionen fandt sted. Jeg vil gerne takke dem begge, fordi de ville medvirke til denne beretning. Også tak til Jørgen Lystager, der har medvirket ved korrektion af de oplysninger, der vedrører familien Lystager.

Mine forældre havde i maj 1944 købt huset Brorsonsvej nr. 3 i Viby. Et længe næret ønske om at få eget hus, og dermed skifte domicil fra en to værelses lejlighed i Iver Huitfeldts Gade på Trøjborg, blev hermed virkeliggjort.

Jeg var på dette tidspunkt 5 år gammel og enebarn, idet min yngre bror først er født efter krigen.

I Danmark var modviljen mod besættelsesmagten i det seneste år eskaleret, idet sabotageerne var tiltaget i omfang, og i den ene by efter den anden rejste befolkningen sig mod tyskerne og deres danske medløbere.

Jeg havde tidligere adskillige gange været med mine forældre i beskyttelsesrum under de ofte tilbagevendende luftalarmer. Min alder er jo nok årsagen til, at jeg ikke forbinder disse episoder med hverken angst eller uhygge.

Mine forældre har endda siden fortalt mig, at jeg under disse ufrivillige ophold i de dunkle kælderrum optrådte med flere former for underholdning. Blandt andet var jeg en ren artist på mit kære legetøj, løbehjulet. Min far havde lavet det, og i mangel af bedre var det forsynet med massive jernhjul.

En episode har imidlertid mejslet sig ind i min erindring, og den står stadig så klar og rædselsfuld, at jeg er sikker på, at jeg aldrig vil glemme den.

Den fandt sted natten mellem 30. september og 1. oktober 1944. Lystagers Madrasfabrik,

som kun lå godt et stenkast fra vort hus, blev sprængt i luften af danske håndlangere¹⁾ for den tyske besættelsesmagt. Dermed blev sprængningen af denne fabrik en af de mange terrorhandlinger, som tyskerne rettede mod den århusianske befolkning i det sidste år af krigen.

Den type for terror blev kaldt schalburgtage²⁾, og den var især rettet mod forlystelses-etablisser, avisredaktioner eller virksomheder, der nægtede at fremstille krigsvigtige varer til værnemagten.

Derfor netop denne fabrik

Fabrikken var grundlagt af Hjalmar Lystager, men den daglige ledelse var overtaget af hans

søn Anker Lystager. I 1944 var Anker Lystager 37 år, og som den dygtige og meget dynamiske virksomhedsleder han var, havde han i fortsættelse af faderens indsats skabt en solid virksomhed, som også var til gavn for lokalsamfundet.

Anker Lystager havde fået flere henvendelser fra tyskerne, som ønskede, at fabrikken skulle indgå aftaler om fremstilling af krigsvigtige varer. Det var dog hver gang blevet pure afvist. Ingen varer til tyskerne fra hans fabrik.

Anker Lystager boede med sin kone og to små drenge i villaen ved siden af fabrikken, og han fik snart efter et tip fra modstandsbevægelsen eller fra kredse med tilknytning til

Skaderne beløb sig i den tids prisniveau til næsten en halv million kr. Her den ødelagte fabriks nordøstlige hjørne set fra Ormslevvej med det iøjnefaldende vartegn på taget. Vartegnet blev senere opsat på den nye fabrik.

samme, at det ville være klogt af ham at bringe sin familie og sig selv i sikkerhed.

Det begyndte med sporvognene

Den første store schalburgtage i Århus fandt sted 22. august 1944.

Sporvognsremisen på Dalgas Avenue blev sprængt i luften, og alle byens sporvogne og hovedparten af busserne blev ødelagt. 30. september kl. 2 om natten sprængtes Aarhus-Hallen. Her gik det voldsomt ud over en fire etagers ejendom, der var sammenbygget med Aarhus-Hallens Restaurant. Fem beboere i ejendommen blev dræbt, og mange blev sårede. Denne tragiske hændelse rystede århusianerne, og gav en frygtelig anelse om, hvad de kunne vente sig fra tysk side i den kommende tid. Allerede næste nat skete det igen.

Det skete i Viby

Mine forældre har sikkert drøftet sprængningen af Aarhus-Hallen ved middagsbordet, men om de har følt sig mere rolige ved nu at bo uden for byen, er nok tvivlsomt. Banelinien lå jo meget tæt på, men fabrikkens nære beliggenhed havde de ikke forbundet med nogen umiddelbar risiko.

Vi var gået tidligt til ro den aften. Min mor havde som dagens sidste handling ferniseret gulvet i entreen, hvorfra den eneste adgang til soveværelset var. Heldigvis havde hun brugt hurtigtørrende lak.

Vi sov alle tre i soveværelset, jeg i en seng ved siden af mine forældres. Jeg husker ikke nøjagtigt, hvad klokken var, men sikkert et sted mellem midnat og klokken to. Pludselig

lød der et øredøvende brag, eller måske var det flere på hinanden følgende. Huset rystede, og rystelsen blev fulgt af lyden fra klirrende glas. Herefter hørtes kun lyden af flere små klik efter hinanden. Det var min fars forsøg på at tænde lampen på natbordet, men strømmen var forsvundet. Vi var overbeviste om, at vort hus var ramt af en bombe. Min mor havde grebet fat i mig og ville ud af huset. Hun var bange, forvirret, og havde for et øjeblik mistet evnen til at tænke klart.

Det næste, min mor og jeg oplevede, var at min far lå på knæ på stuegulvet og rodede i en skuffe i dækketøjsskabet samtidig med, at han tændte tændstikker for at kunne se. Min mor var nu atter blevet herre over situationen og råbte. – Hvad laver du mand? – Jeg leder efter lysestumper - svarede han. Min mor gav herefter min far en lodret ordre om at tænde den store lysestage oven på skabet, som var forsynet med hele og ubrugte lys af førkrigskvalitet. Min far havde altså også mistet situationsfornemmelsen. Godt nok var det meningen, at de ægte lys skulle gemmes til bedre tider, og lysestumper af krigskvalitet anvendes ved strømsvigt, men lige i dette øjeblik drejede det sig om at få overblik i en fart.

Min far var udenfor et par minutter og kunne derefter fortælle, at huset tilsyneladende ikke var direkte ramt, men at det brændte voldsomt ved siden af, som han udtrykte det.

Jeg fik lov til at gå med min mor ud. På fortrappen lå et brændende træstykke, og rundt i vores have brændte små bål. Det var dele af fabrikkens træværk, som eksplosionen havde spredt viden om i kvarteret. Luften var blålig

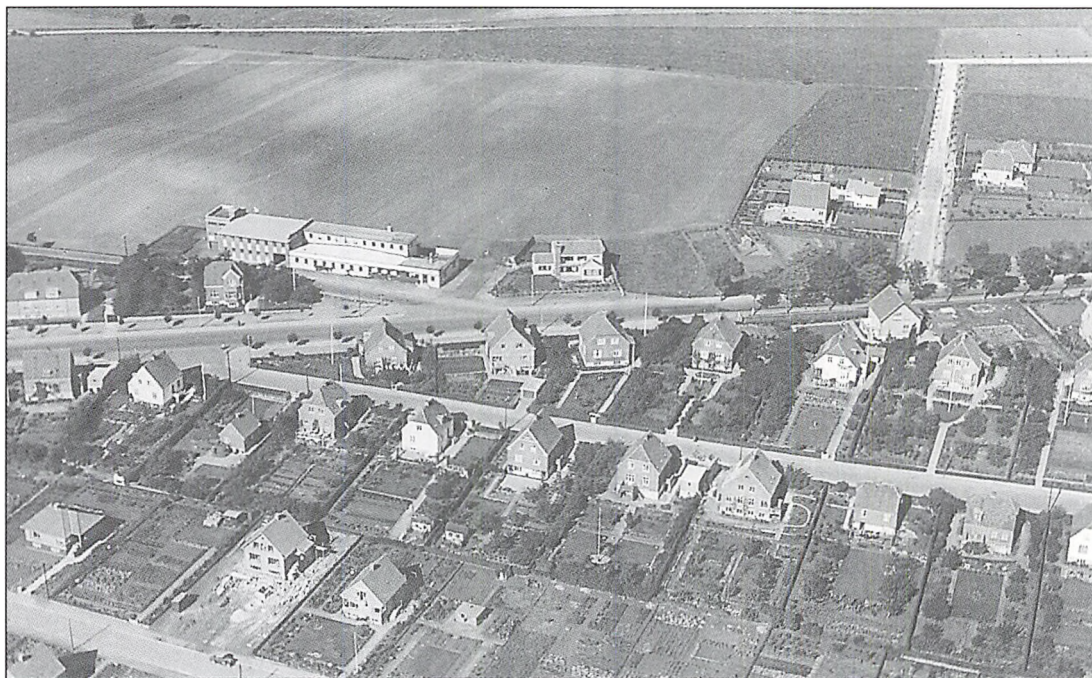
og fyldt med askepartikler, og det lugtede brændt. Den klirrende lyd af glas, vi havde hørt i forbindelse med eksplosionen, stammede fra vort drivhus, som var blevet knust af dele fra fabriksbygningen, som var faldet direkte ned oven i det. Drivhuset var placeret så tæt på vinduet til vort soveværelse, at det let kunne have endt i noget, der var langt værre.

Ung bankelev så eksplosion nr. to

Mens mine forældre og jeg oplevede det, som jeg her har beskrevet, befandt den dengang 18-årige bankelev Axel Mikkelsen sig i sit værelse på 1. sal i Brorsonsvej 4. Han bor i dag stadig i huset sammen med sin kone. Dengang boede han hos forældrene Thora og Per Mik-

kelsen, som unge under uddannelse som regel gjorde dengang. Han var elev i Arbejdernes Landsbank i Århus og havde som følge af den månedlige regnskabsafslutning i banken haft overarbejde, og var derfor først kommet hjem ved midnatstid.

Axel Mikkelsen fortæller: - Jeg havde mit værelse ud mod Skanderborgvej, som dengang hed Kongevej, det vil sige ud mod fabriksbygningen. Klokken var over midnat, og jeg var ved at gå i seng. Jeg havde lige hørt en port smække og lyden af fodtrin, der løb. Kort efter lød et kæmpe brag, og hele huset rystede. Jeg løb hen til vinduet og stak hovedet ud. I det samme lød endnu et brag, og jeg kunne fornemme lufttrykket, og følte nærmest, at jeg

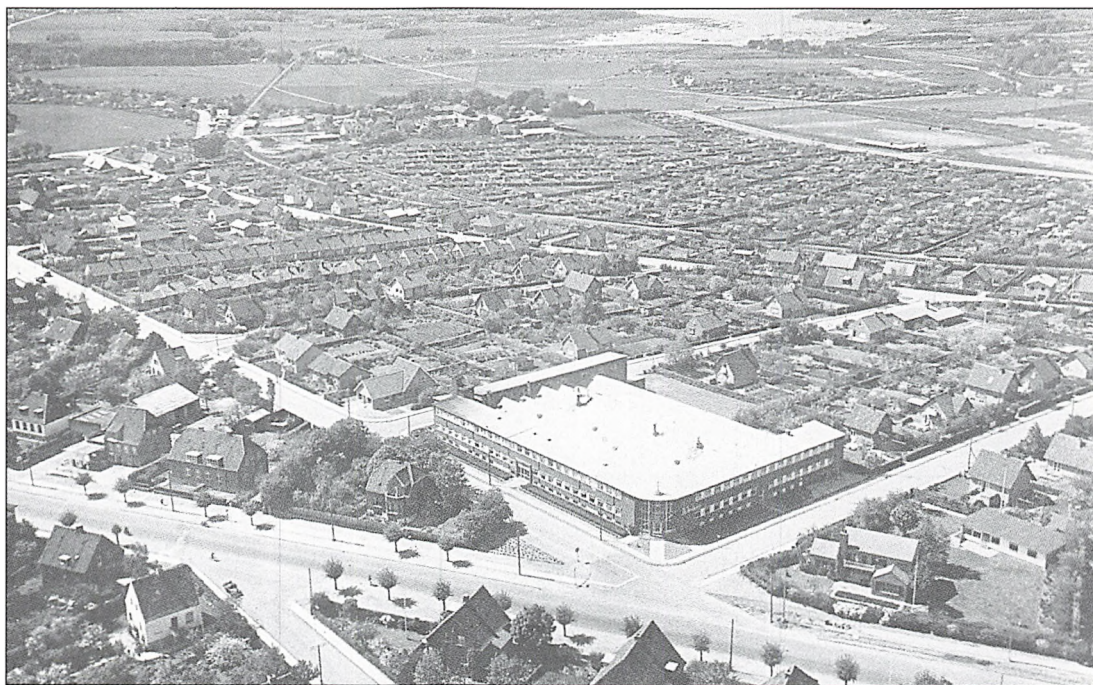
Kvarteret med den gamle fabrik året 1937. Foran fabrikken ses Kongevej 73, hvor Brorsonsvej dengang var ført ud i Kongevej (nu Skanderborgvej). Mine forældre købte i maj 1944 Brorsonsvej 3, den hvide villa nr. 5 på venstre side set fra Kongevej. Brorsonsvej 4 er 3. hus på højre side set fra Kongevej.

blev presset ind i værelset. Braget blev fulgt af lyden af klirrende glas, hvorefter alt blev stille.

Axel Mikkelsen fortæller videre, at han løb ned af trappen og mødte forældrene i gangen. De var naturligvis blevet vækket af den første eksplosion. Axel og hans far, Per Mikkelsen, løb ud foran huset og kunne konstatere, at fabrikken brændte voldsomt.

Deres tanker gik til deres gode venner, Mogens og Kirsten Jensen og deres datter Inger, som boede i et hus på den anden side af Kongevej, faktisk næsten klods op af fabrikken. Huset eksisterer ikke mere, men det lå præcis der, hvor tankstationen, som i dag sælger Jet Benzin, er. Vennernes hus havde dengang adressen Kongevej 73.

Kvarteret med den nye fabrik fotograferet først i tresserne. Sådan så bybilledet ud inden udvidelsen af Skanderborgvej, som medførte nedrivning af syv af de omkringliggende villaer, som findes på billedet. Blandt disse Kongevej 73 nærmest den nye fabrik.

Axel Mikkelsen og hans far kunne se en bylt ligge oven på taget af husets vindfang og var enige om, at det måtte være et menneske, som var blevet slynget op på taget ved eksplosionen. Selvom de var bange, besluttede de sig for at krydse Kongevej for at se, om de kunne gøre noget for at hjælpe vennerne.

Sådan gik det i huset Kongevej 73

Vennernes datter, Inger, der i dag hedder Bøg Laursen, husker tydeligt, hvad der skete den rædselsfulde nat i 1944. Hun var dengang bare 20 år og ansat på et kontor i Århus. Hun var forlovet, men boede stadig hjemme hos forældrene. Hun havde værelse på 1. sal mod syd, som altså ikke lå ud mod fabriksbygningen.

Hun sov da eksplosionen skete, og blev ganske enkelt kastet ud af sengen, og fandt sig selv rodende rundt på gulvet i mørke mellem mængder af glasskår. Alle ruderne i huset var ganske enkelt blæst ind af lufttrykket.

I et andet værelse på samme etage i huset boede Inger Laursens tilkommende svigerfar, som hed Laurits Laursen. Hans tilstedeværelse i huset havde sin helt egen historie:

Laurits Laursen var politibetjent og havde kort tid forinden været taget af tyskerne i forbindelse med overgrebet på det danske politi. Han var dog en af de få politifolk, som var blevet sat på fri fod igen, vist nok med henvisning til hans alder. Laurits Laursen havde imidlertid ikke haft den store tillid til hensigterne med den tyske gestus. Derfor havde han af sikkerheds grunde valgt at "gå under jor-

den"³⁾, som man sagde dengang. Han var derfor søgt væk fra sin bopæl i Århus, og boede uden nogen anede det hos sin kommende svigerdatters forældre på Kongevej 73 i Viby.

Man kan vel godt sige, at det er en slags skæbnens ironi, at da gerningsmændene lagde bomberne for at øve deres udåd, lå en dansk politimand, der var gået under jorden, og sov kun ganske få meter fra stedet, hvor sprængstoffet blev anbragt. Ingen var tættere på, end han var, og det var da også ham, der kom mest til skade. Han blev ramt af en masse glassplinter, da et stort stykke træspær blev slynget gennem vinduet til værelset, hvor han sov.

Inger Bøg Laursen fortæller om de uhyggelige minutter efter eksplosionen:

- Da jeg fandt mig selv liggende på gulvet,

Sådan så den fabrik ud, som blev udsat for schalburgtage den 1. oktober 1944.

Billedet er taget nogle måneder før tyskernes besættelse af landet i 1940.

løb jeg ind til Laurits. Han havde masser af blod i ansigtet, og sammen kom vi ned af trappen, hvor vi mødte mine forældre. Vi var klare over, at vi måtte ud af huset i en fart, selvom vi kun var iført nattøj. Vi greb det første og bedste overtøj, vi kunne få fat i, og så var det bare med at komme ud af døren og ud på Kongevej.

- Udenfor mødte vi Axel og Per Mikkelsen, og snart efter befandt vi os hos familien Mikkelsen på Brorsonsvej. I min forvirrede og omtumlede tilstand opdagede jeg nu, at det eneste, jeg havde fået med mig ud af huset, var en silkebluse og et par gummistøvler, men lige netop på det tidspunkt, havde jeg nok svært ved at se det komiske i den situation.

Den bylt, som Axel Mikkelsen og hans far havde set oven på vindfanget, havde heldigvis vist sig at være materiale til brug ved fremstilling af madrasser, og ikke noget menneske. Heldigvis viste det sig, at ingen mennesker var blevet dræbt ved eksplosionen.

Laurits Laursen blev i al ubemærkethed behandlet for sine sår af læge Poul Andreasen⁴⁾, som havde praksis i huset på hjørnet af Brorsonsvej og Kongevej. Mens brandfolkene senere kæmpede med flammerne i den ødelagte fabrik, var lægens konsultationsværelse midlertidig operationsstue, hvor Poul Andreasen fik lappet politimanden sammen igen.

Alle var chokerede

Efter beretningen om de første dramatiske minutter efter eksplosionen og udsagnene fra Axel Mikkelsen og Inger Bøg Laursen vender jeg lige tilbage til mine forældre og mig selv:

Vi befandt os stadig i haven foran vort hus, blandt andet for at slukke de mange småbrande rundt om i haven. Vi kunne høre folk råbe i de andre huse og haver, og alle var efterhånden blevet klare over, at det var fabrikken, der var røget i luften. Gadens beboere begyndte at samle sig for enden af Brorsonsvej, hvorfra man kunne se over på de brændende fabriksbygninger.

Mange var chokerede, men midt i ulykken var det en glæde, at fabrikantens villa ikke var omfattet af sprængningen. Selvom familien allerede tidligere var bragt i sikkerhed, ville det have været endnu mere meningsløst, hvis også privatboligen var røget i luften.

At noget sådant kunne være sket blev klart, da man dagen derpå erfarede, at samme gerningsmænd antagelig i direkte forlængelse af ugeringen i Viby tog direkte til Åbyhøj og sprængte den kendte modstandsmand og ingeniør Johannes Torvins villa i luften.

Da det blev lyst, kunne alle se, hvor voldsom eksplosionen havde været. Ødelæggelsen af fabrikken var nærmest total. Ifølge forsikrings-takseringen blev skadesummen opgjort til 494.219 kr. Et ganske betragteligt beløb efter dens tids prisniveau.

Hertil kom så skadesummerne, der blev ud-betalt til ejerne af en stor del af de omkringliggende villaer, som når man lige ser bort fra Kongevej 73 var relativt begrænsede. Axel Mikkelsen husker, at hans forældre modtog 800 kr. i skadeserstatning. Også mine forældre modtog et beløb i skadeserstatning, og jeg mener at kunne huske, at min far har nævnt beløbet til 450 kr. Skaderne drejede sig om

udbedring af revner og understrygning af tage, nye tagsten og ikke mindst nye vinduesrunder i stedet for de knuste.

Det blev værre - men endelig kom freden
Rædslerne fortsatte imidlertid i Århus. 9. oktober gik det ud over dagbladet Demokraten, derefter en del forretninger på strøggaderne. Vennelyst Teater og Restaurant, Århus Håndværkerforening, det nye rådhus og Århus Teater var blandt de nye terrormål. Værst gik det for sig i Nørregade, Guldsmedgade og Ryesgade, hvor flere mennesker omkom. Søndergade og Clemensbro gik heller ikke ram forbi, og det hele fortsatte til helt hen i de første majdage i 1945. Først efter den tyske kapitulation

den 4. maj 1945 kunne århusianerne igen sove roligt om natten.

Efter befrielsesdagen 5. Maj 1945

Anker Lystager, der nægtede at arbejde for besættelsesmagten, vendte tilbage fra Sverige sammen med Den Danske Brigade⁵).

Han havde i de forudgående måneder gennemgået en militær uddannelse for aktivt at deltage i befrielsen af Danmark. Brigaden kom som bekendt ikke i direkte kamp med tyskerne, men fik udelukkende betydning for afviklingen af besættelsen her i landet. Jeg har siden i forbindelse med min egen værnepligt talt med tidligere medlemmer af brigaden, som oplyste, at mange af deltagerne i brigaden var skuffede

Dagen efter kunne alle se, hvor voldsom eksplosionen havde været. Ødelæggelsen af fabrikken var nærmest total.

Fabrikkens grundlægger Hjalmar Lystager, 1878-1958. Han nåede inden sin død at opleve, at den nye fabrik blev bygget, samt nogle gode år, hvor maskinerne atter var i fuld sving.

over, at de ikke kom i kamp for at befri Danmark.

Selvom jeg siden fik et indgående kendskab til familien Lystager, da jeg i mange år var lege-, skole- og sportskammerat med Henning Lystager - den yngste af Anker Lystagers sønner, har jeg aldrig hørt, hvad han personligt mente om den rolle, Den Danske Brigade fik i forbindelsen med kapitulationen i Danmark. Han havde også så rigeligt betalt sin pris og ydet sit bidrag til frihedskampen, og kvitteringen herfor var en ruin og aske-bunke i Viby.

Genopbygningen og fuglen Fø'niks

Anker Lystager gik efter sin tilbagevenden i gang med at genopbygge den ødelagte fabrik.

19. april 1948 kunne fabrikkens ledelse og medarbejdere feste i kantinen i anledning af indvielsen af den nye fabriksbygning. For os knægte, der var inviteret med til festen, var dagens højdepunkt sodavand og pølser ad libitum, men for alle betød det, at hjulene snurrede igen i de nye bygninger, og en ny og bedre tid var begyndt.

Arkitektur er der delte meninger om, sikkert også når det drejer sig om fabriksbygninger. Jeg har imidlertid altid syntes, at den røde vinkelbygning virkede smuk og tidløs. Søjlepartiet i midten er nok den altafgørende faktor. Produktions- og lagerhallerne, garager og lignende er bygget, så de aldrig har været særlig iøjnefaldende fra de sider, som er bygningsens egentlige front ud mod omverdenen.

I 45 år var fabriksbygningen domicil for familiefirmaets aktiviteter, og yngre generationer afløste de ældre i firmaets ledelse.

I 1993 solgte firmaet bygningerne og flyttede hele produktionen til nye fabrikslokaler, som i mellemtiden var opført i Hornslet, hvor firmaet stadig er beliggende.

Fabriksbygningerne anvendes i dag til andre formål, men om rædselsnatten i oktober 1944 er der stadig et minde. Over fabrikkens indgangsparti mod Ormslevvej findes et kunstværk⁶⁾ udført på kakler. Kunstværket viser sagnfuglen Fø'niks⁷⁾, der rejser sig af asken, efter at den har brændt sig selv op, for atter at fremstå i en forynget skikkelse.

Bedre symbolik kunne næppe være valgt, da den nye og moderne fabrik efter krigen rejste sig af asken fra den gamle.

*Den nye fabrik
fra 1948 som
den stort set ser
ud i dag,
Bygningen
anvendes nu til
helt andre
formål end
fremstilling af
indlæg til
madrasser.*

NOTER:

¹⁾ I bogværket "De fem lange år" udgivet af Gyldendal i 1947 oplyses det, at det var "Petergruppen", der stod bag schalburgtagen af Lystagers fabrik. Gruppen kom til Danmark sidst i 1943 under ledelse af hauptsturmführer Otto Schwerts med dæknnavnet "Peter Schaefer" – heraf gruppens navn. Den bestod i starten kun af tyskere, men blev siden suppleret med danske overløbere.

Denne gruppe begik i løbet af 16 måneder en ufattelig masse mord, mordforsøg, schalburgtager og terrorhandlinger mod den danske befolkning, som kostede mange uskyldige danske livet. Flere af gruppens medlemmer blev henrettet i forbindelse med retsopgøret efter krigen.

²⁾ Hvis man læser i et nyere leksikon om schalburgtage, kan man erfare, at det var en almindelig betegnelse for Schalburgkorpsets og andre tyskinspirerede terrorødelæggelser, som efter Hitlers dekret blev iværksat i Danmark i 1944. Navn efter C. F. von Schalburg, dansk officer i tysk tjeneste og leder af Frikorps Danmark. Faldt på Østfronten i 1942.

³⁾ At gå under jorden betød, at man ikke længere var at træffe på sin normale bopæl eller arbejdsplads. Man

opholdt sig skjult på en ukendt sted, ofte med et falsk navn og ændret udseende.

⁴⁾ Læge Poul Andreasen var familielæge for langt de fleste af de omkringboende. Lægen og hans kone arbejdede sammen til daglig i hans praksis. Jeg husker dem som et par dejlige mennesker med det rette danske sindelag. Den skjulte politimand var derfor i gode sikre hænder og kom sig hurtigt.

⁵⁾ Den Danske Brigade blev oprettet i Sverige i 1943 og bestod af danske officerer, modstandsfolk og andre, der gennemgik militær uddannelse med henblik på aktiv deltagelse i forbindelse med den endelige befrielse af Danmark.

⁶⁾ Kunstværket er udført på Langberg Poulsens forlængst hedengangne porcelænsfabrik, som dengang lå i Schleppegrellsgade i Århus.

⁷⁾ Hos de gamle ægyptere var Fø'niks en sagnfugl, der hvert 500. år brændte sig selv op på sin rede for i fornyet skikkelse atter at fremstige af asken. Fø'niks blev siden symbol på uddødelighed. En Fø'niks periode er et tidsrum på 500 år.

Bente Klercke Rasmussen

Viby Elværk

Viby Elværk fejrer i år sit 90 års jubilæum. Der er sket meget, siden elværket - der dengang hed Viby Elektricitetsværk - startede maskinerne i 1912.

De første tanker

Første gang tanken om et elektricitetsværk blev nævnt i Viby sogneråd, var den 17. februar 1911, hvor August Adamsen fra Kongsvang søgte sognerådets tilslutning til oprettelse af et elektricitetsværk i Kongsvang. Sognerådet ønskede imidlertid ikke at tage endelig stilling til planerne, da de refererede til, at der var planer om et stort elektricitetsværk (for flere kommuner?)

Allerede 14 dage senere diskuterede sognerådet igen indførelse af elektricitet i Viby. Der forelå planer om, at jernbanen mellem Århus og Randers skulle elektrificeres, og at elektricitetsværket hertil også kunne forsyne borgerne i Viby med strøm. Sognerådet var ikke afvisende, men ønskede at vide mere, inden man tog endelig stilling.

I september 1911 og februar 1912 fik sognerådet flere henvendelser og invitationer om at

være med i det forberedende arbejde ved oprettelsen af et elektricitetsværk for Århus og omegn. Sognerådet afviste ikke planerne, men de var travlt optaget af at oprette et gasværk for Viby, og de ville tilsyneladende hellere bruge kræfterne på disse planer.

I mellemtiden var der blevet nedsat et udvalg. Hvem der nedsatte udvalget, er der usikkerhed om, men ved elværkets 25 års jubilæum nævnes det, at planerne om et elektricitetsværk i Viby havde rod i Viby Vandværk, så det kan være vandværket, der nedsatte udvalget. Udvalget besøgte andre elektricitetsværker, bl.a. det i Brabrand, og den 20. marts 1912 blev der holdt et møde i Viby Forsamlingshus, hvor udvalget fremlagde sine undersøgelser.

På mødet var der stor interesse for oprettelse af et lokalt elektricitetsværk, der skulle forsyne Viby, Kongsvang og måske Rosenvang med strøm. Planerne om den elektriske jernbane eksisterede imidlertid stadig, og det blev derfor besluttet at undersøge, om et elektricitetsværk i forbindelse med jernbanen ville være billigere end et lokalt elektricitetsværk.

I maj 1912 var planerne om et elektricitetsværk i forbindelse med jernbanen væk, og det nedsatte udvalg indkaldte til stiftende gene-

ralforsamling i "Viby Andels Elektricitetsværk" den 23. maj 1912. Der blev vedtaget love og nedsat en bestyrelse til at arbejde videre med oprettelsen.

Opstarten

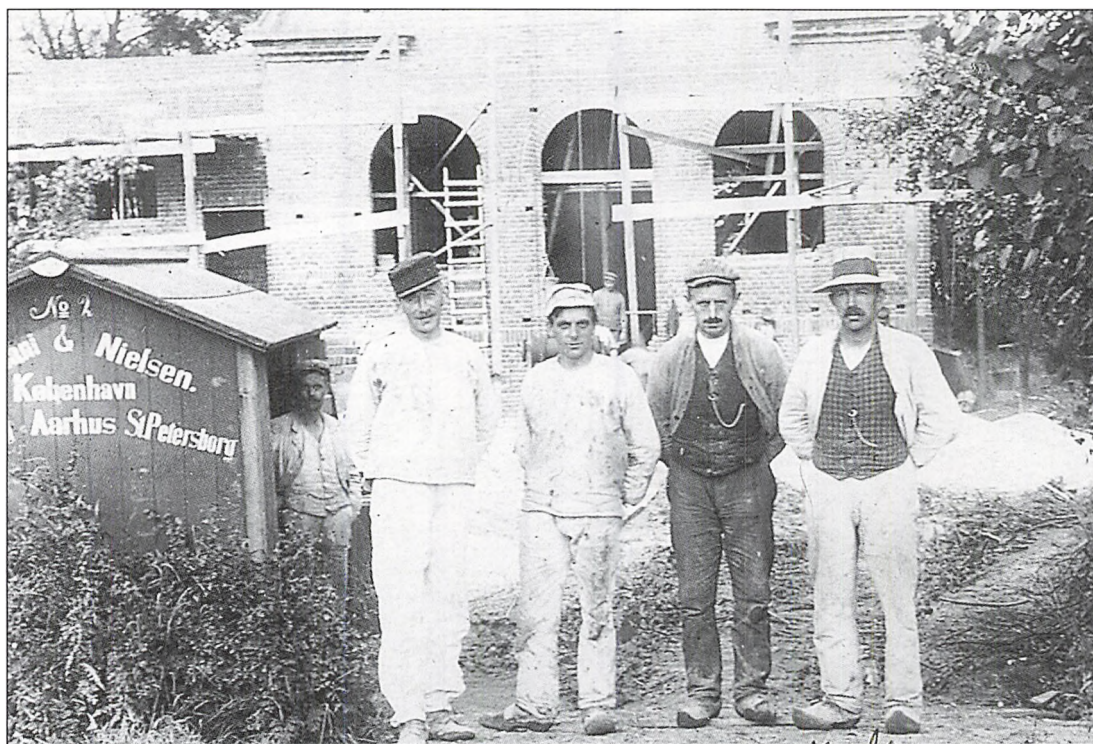
Da Elektricitetsværket blev oprettet, var der allerede mange, der havde tegnet sig som andelshavere, og en uge efter den stiftende generalforsamling kunne bestyrelsen konstatere, at der var tegnet 118 andelshavere med bindende underskrifter.

Bestyrelsen - der havde valgt læge H. Christensen som formand - satte nu en ingeniør i

gang med at anskaffe maskiner, samtidig med at man ledte efter en egnet grund til værkets bygninger. Valget faldt på en grund ved hovedvejen gennem Viby (Kongevej), og den 9. juni 1912 blev slutsedlen underskrevet. Grunden var på knap 1200 kvadratmeter og kostede 3.300 Kr.

Allerede 4 dage efter underskrev bestyrelsen en kontrakt med Burmeister & Wain om køb af en dieselmotor på 50 hk, og man gik nu i gang med at opføre en maskinbygning og en bestyrerbolig.

Først i juli afholdtes bestyrelsesmøde om ansættelse af en værkpasser. Mellem de ind-

Maskinhallen bygges i 1912.

komne 42 ansøgninger faldt valget på Vilhelm Blunck, der kom fra julemærkesanatoriet ved Kolding. Han skulle tiltræde først i august.

Der blev indkøbt dynamo, batteri og olie, der blev ophængt ledninger langs vejene, og andelshavernes huse og virksomheder fik installeret lamper med mere. Den 16. september kunne bestyrelsen konstatere, at selv om det gik langsomt, var der nu installeret 1200 lamper, der var klar til at modtage strømmen.

14 dage senere var der installeret 2.000 lamper, og bestyrelsen konstaterede i forhandlingsprotokollen: "elektricitetsværket er i gang og har den 29. sept. leveret lys til nogle beboere i Viby", men dette var kun en prøve.

Først fra den 11. oktober 1912 var elektricitetsværket fast i drift. Da var der gået knapt fem måneder fra den stiftende generalforsamling.

Til at finansiere hele opstartsperioden havde bestyrelsen optaget to lån i Landbosparekassen i Århus på i alt 52.000 Kr.

I de følgende måneder fortsatte bestyrelsen udviklingen af værket med optagelse af to lån mere på i alt 120.000 Kr. Til at assistere værkspasseren (bestyreren) ansattes en elektriker, der også skulle fortsætte med at installere lampesteder m.m. i husene.

Antallet af forbrugere steg støt, og allerede på generalforsamlingen i april 1913 blev det

Maskinhallen er færdig og bestyrerboligen bygges i 1912.

besluttet at anskaffe en dieselmotor mere på 150 hk.

Selve værket bestod af en maskinhal, mens kontoret var beliggende i bestyrerboligen.

1. Verdenskrig

Samtidig med at elektricitetsværket udviklede sig, begyndte 1. Verdenskrig. Selv om Danmark ikke var direkte involveret i krigen, fik den alligevel betydning for elektricitetsværket.

I begyndelsen fik krigen dog ikke den store betydning. I 1915 og 1916 nævner bestyrelsesprotokollen kun et par gange, at det var svært at få brændstof nok, men i februar 1917 blev

problemerne med at skaffe brændstof så store, at bestyrelsen begyndte at diskutere, om der skulle indføres indskrænkninger i strømforbruget. Man blev dog enig om ikke at foretage sig noget.

Men allerede den 20. februar fandt bestyrelsen det nødvendigt at pålægge forbrugerne, at de kun måtte bruge strøm til lys hver aften fra klokken 18.00 til 22.30. Strøm til motorer måtte kun bruges om eftermiddagen fra klokken 13.00-18.00. Samtidig blev forbrugerne opfordret til at spare på strømmen.

I maj 1917 begyndte bestyrelsen at undersøge, om det var muligt at købe strøm andre steder, og deres øjne faldt på Træskofabrikken,

Bestyrerbolig og maskinhal ca. 1928.

der havde en dampmaskine. Det blev foretaget nogle forsøg med køb af strøm fra Træskofabrikken, men det viste sig at være for dyrt.

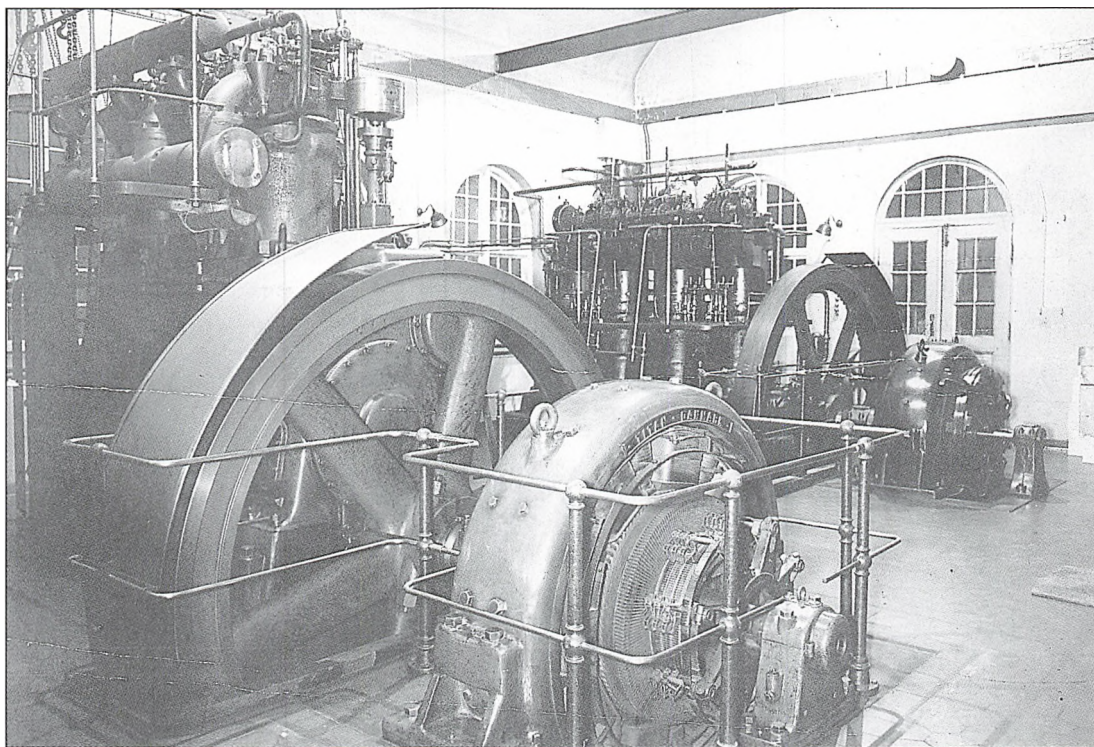
Bestyrelsen henvendte sig nu til Fællesforeningens Fabrikker i Viby (FDB), der havde eget elektricitetsværk. Der blev etableret ledningsforbindelse til Fællesforeningens Fabrikker, og i den kommende tid fik forbrugerne strøm herfra, men der var dog stadig begrænsninger i strømforbruget.

Løsningen med at købe strøm fra Fællesforeningens Fabrikker var ikke ideel, og i marts 1918 begyndte bestyrelsen at diskutere opførelsen af et sugegasanlæg, så der kunne pro-

duceres strøm med tørv som "brændstof".

Efter mange undersøgelser og omdannelse af værkets maskiner kunne aftalen med Fællesforeningens Fabrikker opsiges pr. 1. august 1918, og derefter kunne elektricitetsværket ved hjælp af det nye sugegasanlæg selv producere den nødvendige strøm, hvilket forbedrede værkets økonomi mærkbart.

Efter krigens afslutning i november 1918 gik der lidt tid, inden værket igen kunne købe olie, men fra 1. april 1919 blev værket igen drevet ved olie. Kort tid efter blev sugegasanlægget sat til salg.

Viby Elværks maskinhal i 1930-erne.

Værket udvides

Efter 1. Verdenskrig fortsatte elektricitetsværkets udvikling, og det blev flere gange nødvendigt at udvide værket. Hver gang diskuterede bestyrelsen, om man skulle udvide ved at købe nye og større maskiner, og dermed selv producere strømmen, eller om man skulle købe strøm fra andre producenter.

Første gang udvidelse diskuteredes var i 1923, hvor det blev besluttet at indgå aftale med Århus Belysningsvæsen om køb af strøm, da det var langt den billigste løsning: For hver gang man købte for 9 øre strøm af Århus, ville

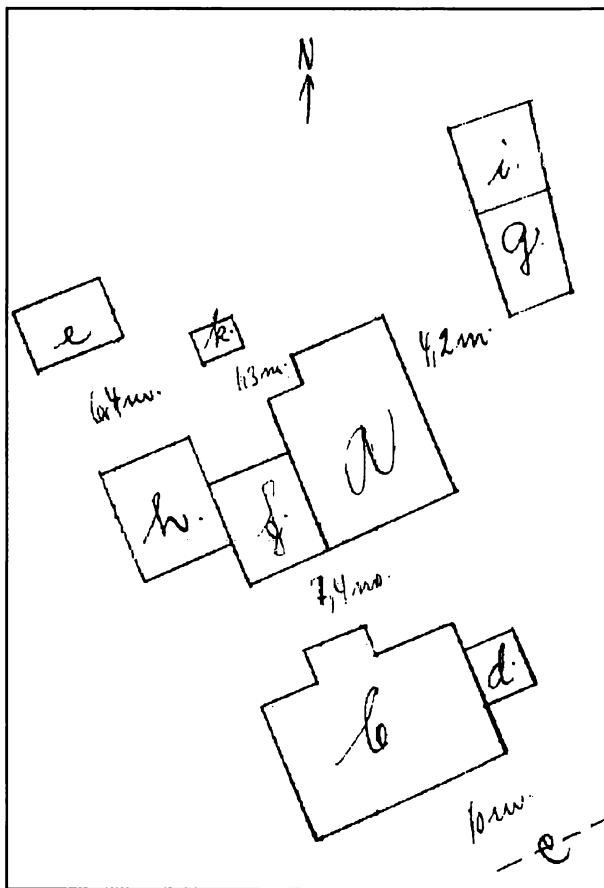
det koste 12,4 øre, hvis Viby Elektricitetsværk selv skulle producere strømmen.

Allerede i 1929 var det igen nødvendigt at udvide kapaciteten. Denne gang blev det besluttet at købe en maskine på 240 hk og sælge den gamle maskine på 50 hk. På den beslutende generalforsamling var der flere, der mente, at det ville være billigere at købe strømmen i Århus, men ønsket om at Viby Elektricitetsværk skulle bevare sin selvstændighed sejrede. Den nye maskine blev leveret af A/S Frichs og var på 315 hk! Den kostede 71.550 kr.

I 1932 endte diskussionerne om udvidelse af

*Maskinhal med
tilbygning 1937.*

Situationsplan over værkets bygninger i 1939:

- a. Maskinhallen
- b. Bestyrerboligen
- c. Stakit mod Kongevej
- d. Bestyrerboligens vindfang
- e. Garage
- f. Ensretterrum med W.C. og vaskekumme
- g. Badeanstalten
- h. Kontorbygningen
- i. Materialeskur
- k. Graderværk

kapaciteten med, at man indgik aftale med Århus Belysningsvæsen, da det var klart den billigste løsning. For at modtage strømmen skulle Viby Elektricitetsværk etablere en forbindelsesledning mellem Viby Elektricitetsværk og Gudenåcentralens luftledning mellem Hasle og Skanderborg. Da den strøm, som Viby modtog gennem den nye ledning, var vekselstrøm, og den strøm, som elektricitetsværket sendte ud til sine forbrugere, var jævnstrøm, var det nødvendigt, at elektricitetsværket opførte et ensretteranlæg.

Også i 1936 og 1940 indgik Viby Elektricitetsværk aftale med Århus Belysningsvæsen om levering af strøm.

Ud over disse større udvidelser skete der flere forbedringer af værkets maskiner og ledningsnet, der bl.a. skulle sikre, at beboerne i yderområderne (f.eks. Rosenvang og Kongsvang) fik en mere stabil tilførsel af strøm. Spændingen i yderområderne havde været meget ustabil.

Også værkets bygninger måtte udvides. I 1929 flyttedes kontoret fra bestyrerboligen til en bygning ved siden af maskinhallen, og efter værket begyndte at modtage vekselstrøm, var det nødvendigt at opføre en bygning til ensretteranlægget.

Bestyrer Christophersen ansøgte i 1920 om at få installeret W.C. og "da der i sin Tid var lovet en Ordning i den Retning, naar Kloaksystemet kom i Orden, enedes man om at foretage den ønskede Installering."

I 1929, da kontoret blev flyttet til værket, blev bestyrerboligen udvidet og kom nu til at indeholde spisestue, dagligstue og herreværelse,

samtidig blev overetagen forsynet med kvist. På generalforsamlingen blev der givet udtryk for, at denne udvidelse var for ekstravagant, men bestyrelsen forklarede, at udvidelsen skulle betragtes som et lønningstillæg for bestyreren.

Øvrige tiltag i mellemkrigstiden

Viby sogneråd havde som nævnt ikke ønsket at oprette et kommunalt elektricitetsværk, men havde koncentreret sig om at oprette et gasværk. Det betød imidlertid ikke, at sognerådet var modstandere af elektricitetsværket. Kort efter 1. Verdenskrigs afslutning rettede sognerådet henvendelse til elektricitetsvær-

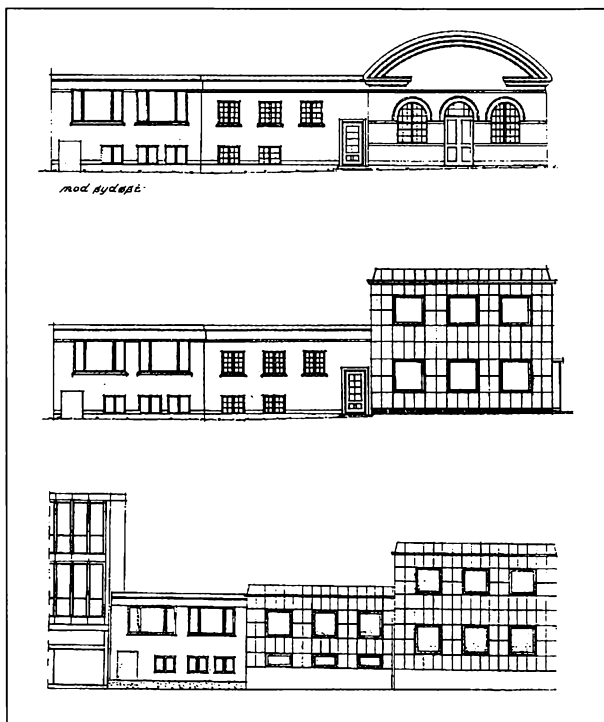
kets bestyrelse om gadebelysningen i Viby. Hidtil havde gasværket leveret gas til de gaslamper, der var opsat langs Vibys veje, men nu ønskede sognerådet, at elektricitetsværket skulle overtage gadebelysningen.

Efter flere forhandlinger mellem bestyrelsen og sognerådet, blev der indgået en kontrakt, der skulle gælde i 15 år. I begyndelsen blev gadebelysningen kun tændt om aftenen, men i 1922 blev det besluttet, at lyset også skulle tændes en time om morgenen i den mørkeste tid (fra kl. 5.45).

I 1927 opstod tanken om at oprette en badeanstalt, der kunne udnytte udstødningen fra elektricitetsværkets maskiner til at opvarme

*Maskinhal og
bestyrerbolig i
1950-erne*

Arkitekttegninger af a. maskinhallen med to tilbygninger feb. 1958. Tilbygningen til venstre ligger 1,8 m tilbagetrukket i forhold til resten af bygningen.
 b. plan for ombygning af maskinhallen i aug. 1958.
 c. plan for ombygning af den tidligere maskinhal i 1969.

badevandet. Der blev indgået en aftale mellem sognerådet, der var initiativtager til badeanstalten, og elektricitetsværket, der gik ud på, at elektricitetsværket skulle opføre badeanstalten, der skulle forrentes og afdrages af sognerådet gennem 25 år. Efter de 25 år skulle anstalten tilhøre elektricitetsværket, der skulle være villig til at indgå et nyt lejemål med sognerådet. Driften og vedligeholdelsen af badeanstalten påhvilede sognerådet.

Badeanstalten stod færdig i foråret 1928 og havde kostet ca. 25.000 kr.

I 1937 havde Viby elektricitetsværk 25 års jubilæum, hvilket blev fejret ved en festlighed på værkets kontor med efterfølgende middag for bestyrelsen og sognerådet på Hotel Viby. Også andelshaverne skulle mærke jubilæet, idet alle 1300 andelshavere med damer blev inviteret til en stor fest i Aarushallen med middag og efterfølgende bal.

Samtidig havde to af bestyrelsens medlemmer jubilæum, idet de havde siddet i bestyrelsen i alle 25 år. Det var formanden læge H. Christensen og gårdejer N.P. Nielsen. De blev fejret med en middag på Hotel Royal og fik hver en gave - læge Christensen fik et gavekort til et motorfirma på 4.000 kr. til udskiftning af hans bil og N.P. Nielsen fik et guldur.

2. Verdenskrig

I modsætning til 1. Verdenskrig, der som nævnt først fik nævneværdig betydning for elektricitetsværket i 1917, begyndte 2. Verdenskrig allerede før krigens udbrud den 1. september 1939 at præge elektricitetsværket.

I maj 1939 fik elektricitetsværket en henvendelse fra Danske Elektricitetsværkers Forening om værkets mulighed for at opbevare olie og reservedele under "en opstaaet vanskelig Situation", og i juni samme år besluttede bestyrelsen at købe en olietank på 75 ton.

Den 14. september 1939 - 14 dage efter krigens udbrud - så bestyrelsen sig nødsaget til at forhøje lysprisen og opfordre forbrugerne til at spare på strømmen. Samtidig besluttede sognerådet, at gadebelysningen skulle ind-

skrænkes med 153 pærer, og at lyset skulle slukkes kl. 24.00 og tændes en time senere end normalt. Morgenbelysningen bortfaldt helt.

I marts 1940 - stadig før Danmark blev besat - besluttede bestyrelsen at omlægge driften, således at mest muligt af strømmen kunne leveres fra værket selv, og bestyreren fremlagde en plan for beskyttelse under luftangreb.

Efter Danmarks besættelse den 9. april 1940 blev de resterende gadelamper fjernet, og værket fik en henvendelse fra Elektricitetsudvalget af 1940 om at søge at få hele strømbehovet dækket fra Århus, da Viby Elektricitetsværk ikke i fremtiden ville kunne få tildelt olie, og det tilstedeværende lager kun måtte bruges

mindst muligt. Standsningen af værkets maskiner betød, at badeanstalten måtte lukke i sommeren 1940.

Badeanstalten kom i gang igen den 1. november 1940, idet det blev besluttet, at værkets maskiner skulle køre torsdag aften, fredag og lørdag. Det betød, at badeanstalten kunne bruges fredag, lørdag og søndag morgen.

Gadebelysningen kom i gang igen til vinteren, idet man besluttede at anskaffe 50 afskærmede lamper.

Efter vinteren 1940/41 blev maskinerne igen standset for resten af krigen, hvilket bevirkede, at også badeanstalten måtte holde lukket.

I de følgende år blev der flere gange indført

*Kontor og udstillingsbygning - den ombyggede maskinhal i 1959.
Fot. Børge Venge..*

indskrænkninger og spærretid i strømforbruget, men en egentlig rationering indførtes først efter cirkulære af 21. januar 1945, hvori det blev påbudt at nedsætte forbruget med 50%. De virksomheder, der ikke overholdt rationeringen fik lukket for strømmen.

Efter krigens afslutning fik værket i september 1945 lov til at bruge af den oliebeholdning, som var indkøbt før krigen. Bestyrelsen besluttede derfor at køre med egne maskiner torsdag, fredag og lørdag, da man regnede med, at oliebeholdningen på 31 ton så kunne slå til det meste af vinteren. Samtidig blev badeanstalten igen sat i drift.

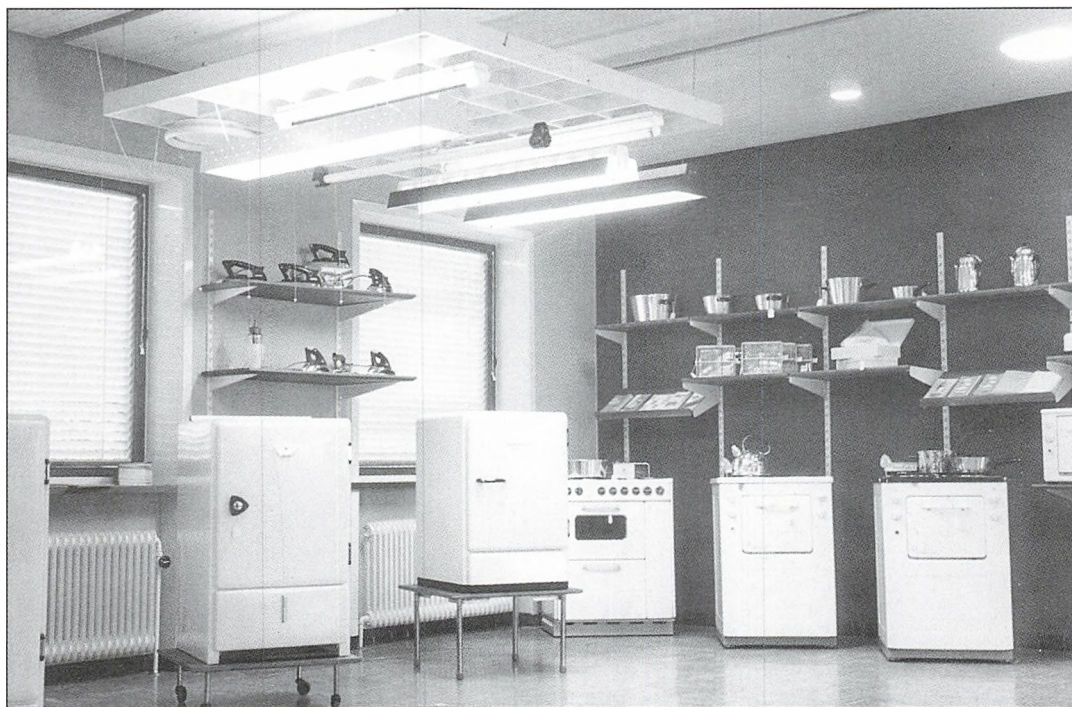
I december 1945 meddeltes, at værket havde

fået tildelt så meget olie, at maskinerne kunne køre hver dag, hvilket var mest rentabelt, da der herved blev sparet 4 øre pr kilowatttime.

Eletricitetsrationeringen blev ophævet af Handelsministeriet i februar 1946, og umiddelbart efter kunne elektricitetsværket begynde at nedsætte strømprisen, hvilket bestyrelsen gerne havde villet gøre tidligere, men havde fået forbud mod under rationeringen.

Stop for egenproduktion

I 1947 var det igen nødvendigt at udvide elektricitetsværket, og bestyrelsen diskuterede, om værkets egen maskinkraft skulle udvides med jævnstrøm, eller om man skulle købe veksel-

*Udstillings-
hallen i 1959.
Fot. Børge Venge.*

strøm og kun fortsætte med at levere jævnstrøm til de forbrugere, der boede nærmest værket.

Samtidig var der kræfter i gang for at danne interessentskabet "Midtkraft". Det var et samarbejde mellem Århus, Gudenåcentralens andelshavere og elværkerne i Åby, Viby, Vejlbj-Risskov og Brabrand. Ideen var, at det nye selskab skulle forsyne elværkerne med vekselstrøm, og at elværkerne så skulle fordele strømmen til forbrugerne.

Økonomiske beregninger viste, at anlægsud-

gifterne ville være størst ved at udvide driften med et større jævnstrømsværk, mens forskellen i driften ville være noget mindre. Bestyrelsen enedes om at forelægge spørgsmålet for en ekstraordinær generalforsamling i november 1947. På generalforsamlingen fik bestyrelsen mandat til at fortsætte forhandlingerne om "Midtkraft".

I tiden inden det nye selskab blev en realitet arbejdede elektricitetsværket på at skaffe materialer til at opføre et antal transformatorstationer, så den høje spænding, som "Midtkraft"

Værkets personale i 1920-erne?

ville levere strømmen i, kunne omdannes til den spænding, som forbrugerne skulle modtage.

Tre år efter - i 1950 - var "Midtkraft" en kendsgerning med Viby Elektricitetsværk som en af interessenterne, og samme år konstateredes det i bestyrelsesprotokollen: "Mandag den 30. oktober 1950 Kl. 11.30 sluttedes Strømmen til Transformatorerne paa Terp Skovvej. 30 Maa-lere paa Rosenvangsalle udskiftedes med Vekselstrømsmaalere, og for første Gang leverede

vi Vekselstrøm til Forbrugerne. Alt forløb normalt."

I 1956 sluttedes strømmen til værkets 9. transformatorstation, og på generalforsamlingen i juni meddelte formanden, at overgangen til vekselstrøm var afsluttet, og at de gamle maskiner var sat til salg. Det var nu slut med at producere strøm på Kongevej, men som interessant i "Midtkraft" var elektricitetsværket stadig elproducent.

Værkets personale i 1937. Forrest fra venstre: Bjarke Schjødt, Esther Madsen, Henry Andreasen, Ellen Christensen, Mikael Jensen, Meinard Møller, Viggo Borchmann, Marius Bisgaard, Edvard Monsrud, Jakob Rasmussen, Magnus Sørensen (bestyreren) og Holger Frederiksen. Bagest fra venstre: Erik Thomsen og Ejner Jensen. Navnene oplyst af Viggo Borchmann.

Installationsafdelingen

Som nævnt blev der umiddelbart efter elektricitetsværket start ansat en elektriker til at foretage installationer m.m. ved forbrugerne.

Værket lagde stor vægt på, at det kun var værkets egne folk, der måtte udføre disse installationer, og allerede i 1913 lod bestyrelsen indrykke en annonce i aviserne, der bekendtgjorde dette for forbrugerne, ligesom det var nævnt i værkets love.

Spørgsmålet om at frigive installationerne blev flere gange omtalt på værkets generalforsamlinger, idet mange entreprenører mente, at værkets folk var for dyre. Hver gang blev det

dog besluttet, at værket fortsat skulle have eneret på installationerne.

I 1935 modtog værket en henvendelse fra Viby sogneråd, der ønskede, at installationsretten blev frigivet, men bestyrelsen holdt fast i værkets eneret. I 1937 blev der indført en ny lov om tekniske installationer, der bestemte, at det nu tilkom værkerne at autorisere installatører i stedet for som tidligere sognerådene. Bestyrelsen besluttede, at man stadig ikke ønskede, at andre kunne foretage installationer i Viby.

I 1953 blev værkets eneret brudt. Det gik for sig på følgende måde: En installatør havde

Indgangen til udstillingshallen med badeanstalten til højre ca. 1960.

søgt værket om autorisation, og værket havde som sædvanligt afslået ansøgningen. Installatøren havde så klaget over bestyrelsens afgørelse til Ministeriet for offentlige Arbejder, der havde ændret bestyrelsens afgørelse og meddelt ham autorisation på den betingelse, at han flyttede til Viby.

Værkets bestyrelse var lidt i chok, og man lod bestyrer Sørensen tale med departementschefen, der lod ham forstå, at ministeriet næppe ville give flere autorisationer. Det blev antydnet, at den autorisation, ministeriet havde givet, var givet på fejlagtigt grundlag. Bestyrelsen bestemte derfor stadig at afslå nye ansøgninger, men måtte acceptere, at den ene installa-

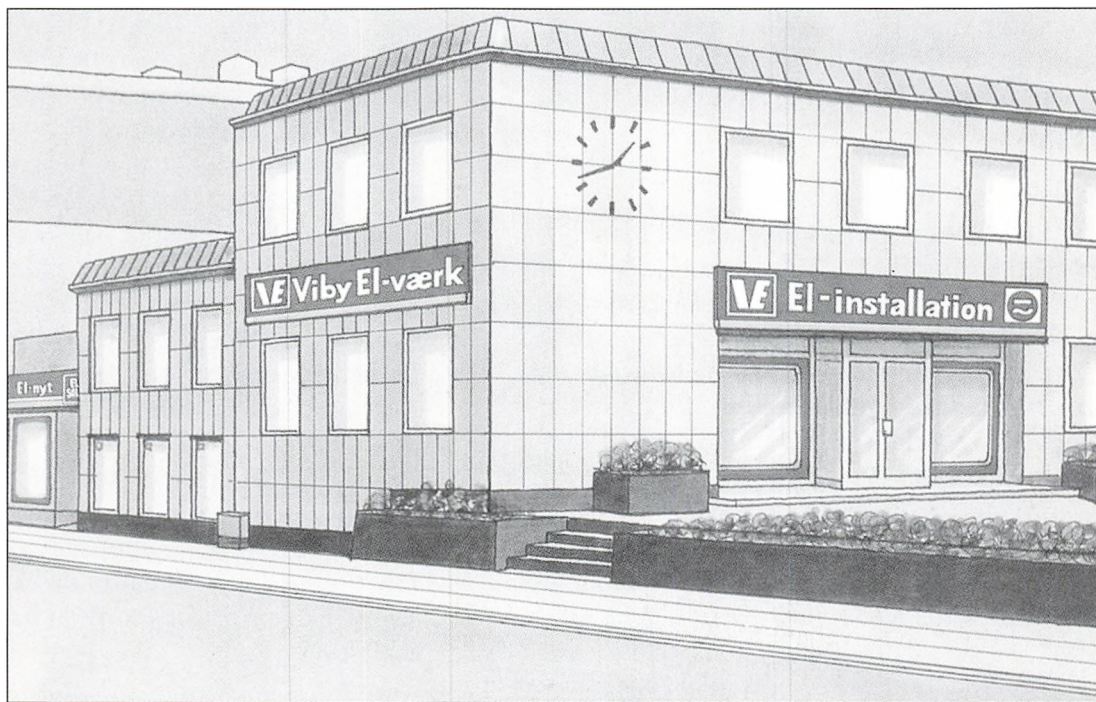
tør havde fået autorisation, hvorfor værkets love blev ændret til, at også andre end værkets egne installatører måtte foretage installationer.

Først efter en lovændring i 1958 blev der givet fri installationsret til enhver, der opfyldte betingelserne i loven. Det var dog stadig elværkerne, der skulle autorisere installatørerne, og i den efterfølgende tid, gav bestyrelsen nye autorisationer på næsten alle bestyrelsesmøder.

Ombygning af bygningerne

Efter værkets maskiner var standset, var det gamle maskinhus nu overflødig, og der var mange overvejelser om, hvad man skulle gøre

*Viby Elværk
1987.
I 1993 købte
elværket nabo-
ejendommen,
som havde til-
hørt Sparekas-
sen SDS, og
indrettede
kontorer heri.*

ved det. Samtidig var de gamle kontorlokaler for små. Personalet sad bogstavelig talt oven på hinanden.

Det blev derfor besluttet at ombygge maskinhallen til kontorer og bruge det gamle kontor til udstillingslokale for de ting, som elværket solgte til forbrugerne.

Forstadsavisen skrev i forbindelse med de nye lokalers indvielse i 1959: "Foruden ekspeditionslokalet er der kontorer for driftsbestyreren og overmontøren samt en skrivestue. Nogle trin op har man det smukke udstillingslokale, og i halvkælderen, hvor akkumulatorbatteriet havde sin plads, er der indrettet et moderne og praktisk materialelager. På 1. sal finder man bestyrelseslokale samt en tegnestue, som også kan benyttes ved revision mv. samt spiserum, garderobe og toiletter for funktionærerne, alt holdt i smukke, vel afstemte farver."

Personale og bestyrere

Da Viby Elektricitetsværk startede maskinerne, var der kun en ansat: værkpasser Blunck. Kort tid efter ansattes som nævnt også en elektriker. Herefter steg antallet af ansatte, så der i 1918 udover bestyreren og elektrikerens var ansat en assistent, en fyrbøder og to lærlinge. Ved værkets 25 års jubilæum var der ansat 15 personer, og i 1957 nævner bestyrelsesprotokollen, at man p.t. havde otte elektrikere, tre arbejdsmænd, en maskinarbejder og fire lærlinge. Hertil kom kontorpersonalet, bestyreren m.fl. I skrivende stund (2002) har værket over 70 ansatte.

Den første bestyrer, værkpasser Blunck, var

kun ansat på værket i halvandet år. I december 1913 skrev han to skrivelser til bestyrelsen, hvori han klagede over at have for meget arbejde. Samtidig krævede han en ugentlig fridag og fri hver tredje aften. Bestyrelsen vedtog at imødekomme hans ønske om en ugentlig fridag, og man lovede at ville overveje en lønforhøjelse, når driftsregnskabet forelå. Blunck var imidlertid stadig utilfreds og op-sagde sin stilling.

Der indkom 90 ansøgninger til den ledige stilling, der nu også skulle omfatte regnskabsføring. Valget faldt på den 29-årige maskinasistent Christophersen fra Skørping Sanatorium. Christophersen døde allerede i 1923 på Silkeborg Sanatorium og efterlod sig hustru og to små drenge. Elektricitetsværkets generalforsamling besluttede at yde fru Christophersen pension i 10 år. Den blev senere udvidet til livsvarig pension.

I september 1923 valgte bestyrelsen blandt 103 ansøgninger den tidligere bestyrer af Brand Electricitetsværk M. Sørensen som bestyrer. Af bestyrelsesprotokollen fremstår M. Sørensen som en meget kompetent bestyrer, som bestyrelsen havde stor tillid til. I 1953 besluttede bestyrelsen, at M. Sørensen kunne fortsætte som bestyrer efter sin 70 års fødselsdag.

Bestyrer Sørensen døde i 1957, og bestyrelsen ansatte ingeniør Børge Roulund, der var bestyrer indtil 1993, hvor han gik på pension. Herefter ansattes den nuværende direktør Sven Heegaard, der indtil da havde været driftsbestyrer.

Frem mod 2002

Kongevejs (Skanderborgsvejs) udvidelse betød ikke alene, at bestyrerboligen måtte nedrives i 1966, men også at den forhenværende maskinhal kom til at ligge direkte ud til den nuværende Skanderborgvej. Til erstatning for den gamle bestyrerbolig byggede man en ny bolig bag elværket. I 1993 blev bestyrerboligen solgt, da tiden er løbet fra funktionærboliger.

Efterhånden som de fleste boliger fik indlagt badeværelser, faldt interessen for badeanstalten, og den blev derfor nedlagt i 1968.

Nedlæggelse af gasforsyningen først i 1970-erne blev startsignalet til en 10 års ombygning af lavspændingsnettet fra luftledning til kabelnet, og i tilslutning hertil blev der etableret et helt nyt vejbelysningsanlæg.

I 1979 afsluttedes endnu en ombygning af de gamle bygninger, idet der blev etableret et helt nyt forretningslokale, omklædning og baderum samt en fælles kantine. Året efter åbnede værket en ny forretning med hårde hvidevarer m.m.

Anlægsafdelingen flyttede i 1963 fra Skanderborgvej til Risdalsvej, hvor der i forbindelse med stationen blev indrettet lager, værksted og folkerum.

Det nye årtusinde har bragt nye tider for Viby Elværk, idet el-området er ved at blive liberaliseret. Viby Elværk er imidlertid ikke bange for sin fremtid, og i stedet for at fusionere med andre, har man valgt at samarbejde med Østjysk Energi, Galten Elværk og Brabrand Elselskab om et fælles el-handelsselskab og et fælles forsyningselskab.

Afslutning

Da Viby Elektricitetsværk blev etableret i 1912 var det vigtigste formål at få produceret noget strøm og få den leveret ud til forbrugerne. I dag producerer Viby Elværk kun strøm via medejerskabet af "Midtkraft", men elværket er stadig en vigtig del af Viby, som indtil nu alene har stået for al distribution af strøm til forbrugerne. Også installationsafdelingen og forretningen med belysning og hårde hvidevarer lever i bedste velgående og er med til at vise ansigtet udadtil.

KILDER:

Viby Elværks forhandlingsprotokoller 1912-1961, Viby Elværks udklipsbøger 1958-1970, Viby Sogneråds forhandlingsprotokol, Aarhus Amtstidende 1911-1912, Landbygningernes alm. Brandforsikring (forsikringsnummer 240) og bygningstegninger, som beror på Bygningsinspektoret. Billeder fra Viby Elværk og Viby lokalhistoriske Samling.

Beretning fra Viby lokalhistoriske Forening 2001 / 2002

Det var noget af en satsning, da vi kontaktede den kendte radiomand Nis Boesdal og bad ham komme og holde foredrag den 28. november 2001. Vi var forberedt på, at der ville komme mange, og da der kun måtte være 120 i salen på Lokalcenter Viby, havde vi begrænset billetterne til to pr. medlem. Betydende nok kom antallet til at passe nøjagtigt. Salen var fuld, og vi havde ikke måttet afvise nogen.

Et mere normalt antal var mødt op til generalforsamlingen den 6. marts i år, nemlig 83.

Generalforsamlingen forløb roligt, og efter denne og kaffen viste Svend Wiborg - tidligere elinstallatør i Viby - egne småfilm, som gik helt tilbage til 1961, det vil sige før gadegen-nnembruddet.

Fremvisningen sluttede med en video fra arrangementet "Fest for Friheden", der blev afholdt den 4. maj 1995 i anledning af 50 årsdagen for Danmarks befrielse.

Det er altid en glæde for en bestyrelse, når der er god tilslutning til foreningens arrangementer, og det plejer vi da heldigvis også at have.

Her i foråret kom vi dog til at opleve ikke mindre end to arrangementer med endog meget lav tilslutning.

Det første var besøg på Århus Bymuseum til

udstillingen "Marselisborg - Prinseboligen i Jylland" den 14. maj, hvor baggrunden var, at Marselisborg ligger på gammel Vibyjord. Vi havde arrangeret besøg med introduktion ved museumsinspektør Eskil Vagn-Olsen både eftermiddag og aften, da der maksimalt kunne være 25 personer pr. gang, men der var kun tilmeldt 9 personer til dagsbe-

søget, så det måtte vi aflyse, mens 20 havde tilmeldt sig aftenbesøget, som vi herefter gennemførte.

Også et besøg på Viby Kirkes kirkegård søndag den 2. juni var der kun lille interesse for. Der er ikke meget plads mellem gravene, hvorfor vi også her havde tilmelding, men kun 11 havde tilmeldt sig. Vi besluttede dog at gennemføre, og leder af Viby lokalhistoriske Samling, Bente Klercke Rasmussen, fortalte i ganske dejligt vejr om nogle af de mange kendte Vibyborgere, som er stedt til hvile på kirkegården.

Et foredrag den 26. september med Søren Bitsch Christensen fra Dansk Center for Byhistorie med sæde i Den Gamle By blev efterårets første arrangement. Titlen var Oplandet

og Kjøbstæderne, hvor Viby tilbage i tiden absolut har hørt til oplandet. Foredraget blev holdt for de ca. 60 deltagere under ikke optimale forhold i cafeen på Lokalcen-ter Viby, da salen, som vi plejer at bruge, var optaget.

En efterhånden mangeårig tradition blev opretholdt, da der også i år blev holdt billedudstilling på Rosenvangskolen i forbindelse med dens sensommermarked,

der blev afholdt i weekenden 28.-29. september.

Der var i år to emner, nemlig Kongsvang - koncentreret om husene langs Skanderborgvej, hvoraf der kun er meget få tilbage - og Rosenvangskolen, som næste år kan fejre 75 års jubilæum. Der påregnes derfor en større udstilling om Rosenvangskolen næste år.

Foruden ovennævnte arrangementer og årbogen har foreningen i løbet af året udsendt fire medlemsblade (en bøjet A4 side), der indeholder oplysning om arrangementer, diverse efterlysninger og andet af interesse for medlemmerne. Det blad, der udkommer i november 2002, bliver for første gang i foreningens historie udsendt til mere end 400 medlemmer.

Beretning fra Viby lokalhistoriske Samling 2001 / 2002

Nu er det første år i vores nye lokale i kælderen under biblioteket gået. Som ventet har vi fundet både fordele og ulemper ved de nye faciliteter. Vi vidste på forhånd, vi ville komme til at mangle plads til besøgende, der gerne vil sidde og arbejde med samlingens materiale, men vi har fået en aftale med bibliotekets afdelingsbibliotekar, der har stillet sit konferencebord til vores rådighed i åbningstiden. Så der er ingen, der skal blive væk fra Samlingen af frygt for ikke at kunne få plads.

Arbejdet i årets løb har været koncentreret om at få ryddet op i nogle af de bunker, der blev skabt under flytningen, og desuden har vi fortsat registreringen af det materiale vi har, så det skulle blive nemt for vores besøgende at finde ud af, hvad vi har.

Som en del af Samlingens tilgængeliggørelse har vi bl.a. foretaget en ny indberetning til www.danpa.dk, der er en fælles database over privatarkiver (privatarkiver, virksomhedsarkiver, foreningsarkiver m.m.) i de danske arkiver.

Der er sket en udvikling i de henvendelser, vi har fået i Samlingen, idet vi flere gange er blevet bedt om at levere materiale til at hjælpe med folkeskolens undervisning i, hvordan "det var i gamle dage". Det har dels været lærere, der har lånt videofilm m.m. og dels været bedsteforældre, der har lovet at fortælle i deres børnebørnsklasser, og så har haft brug

for lidt baggrundsoplysninger. Vi er meget glade for at kunne hjælpe i disse situationer og modtager gerne flere henvendelser af samme slags.

I september modtog vi en henvendelse fra en lærer på Rosenvangskolen, der gerne ville have os til at fortælle om det gamle Viby. Da det var lige før Viby lokalhistoriske Forenings udstilling på Rosenvangskolen om Kongsvang, blev det besluttet at koble de to ting sammen.

Det var Tove Glud Rasmussen, der påtog sig opgaven for Samlingen, og hun tog først eleverne fra 6b med på en byvandring i Kongsvang, og derefter fik de lov til selv at bruge udstillingsmaterialet om Kongsvang til en udstilling på Lokalcenter Rosenvang, se billedet på side 61. Denne udstilling fik lov til at hænge i hele oktober måned.

Bente Klercke Rasmussen

Samlingen 2001 i tal:

Åbningstider: 2 timer om ugen.

Antal besøg: 48.

Registrerede afleveringer: 42.

Herved indkom bl.a. 9 arkivalier og 243 billeder.

Viby lokalhistoriske Samling, Viby Bibliotek,
Skanderborgvej 170, 8260 Viby J.

Tlf. 86 14 25 66.

Åben: Mandage kl. 15.30-17.30 (juli lukket).

Hjemmeside:

<http://www.lokalhistorieaarhus.dk/viby>

Indholdsfortegnelse over tidligere årgange:

1990

- Thøger Rasmussen:* Lidt om Viby-forhold omkring 1906.
Bent Keblovszki: Byggeforeningen "Fremtiden".
Bent Keblovszki: Spredte træk fra Gl. Kongsvang.
Ejlif Salomonsen: Om familien Borchmann og gartnerierne på Lillevej.

1991

- Hanne Marie Rud:* Om kvindeegen og min oldemors erindringer.
Jens Juul: 50 år som beboer i Rosenvang.
Knud Juul: Erindringer fra min drengetid i Rosenvang.
Bjarne Merlitt: Fra hjulspor til villavej - om Vegavej.
Ejlif Salomonsen: Viby Telefoncentral og dens første abonnenter.
Bodil Elling: Litteratur om Viby.

1992

- Tove Glud Rasmussen:* Lærerinde Anna Sørensen.
Jens Juul: Man kan stadig finde bindingsværkshuse på Enghavevej.
Kathrine Jensen: Kathrine Jensen fortæller om sit liv i Viby.
Ejlif Salomonsen: En bondeslægt i Viby.
Vagner Nielsen: Kirkevej i 1920'erne.
Bodil Elling: Litteratur om Viby (Lars Bjørnbak og kirken).

1993

- Aage Bruun Jespersen:* "Billeder" fra min barndom i Viby.
Tove Glud Rasmussen: Historien om et billede.
Jens Juul: Hvornår bliver vi gamle?
Carl Bendixen: Saga om et hus i "Fælleseje".

- Jytte Kristensen:* Et havehus på Junovej.
Ejlif Salomonsen: Flagallé på Kongevej.

1994

- Bernadette Keblovszki:* Erindringer fra Kongsvang.
Tove Glud Rasmussen: Sichar i Viby - Nordens første kvindehjem.
Vagner Nielsen: Barndomserindringer fra Viby.
Bente K. Rasmussen: 4000 læs sten.
Valdemar Petersen: Et kapitel otte hus.
Tove Glud Rasmussen: Gartner M. Jensen, Skovdal.

1995

- Erik Hall:* Besættelsestidens Viby.
Bjarne Merlitt: En husvags erindringer.
Richard Høeg: Alex og Richard - harmonikavirtuoser.
Henning Poulsen: Handelsliv på Kongevej.
Tove Glud Rasmussen: Viby Centret 25 år.
Christian Jensen: Landsbyen, der forsvandt.
Jens Juul
Tove Glud Rasmussen: Viby Kommune.
Fra Viby Ugeavis: Det sidste sognerådsmøde.
Lillian Enemærke
Per Yde Rasmussen: Loft, en gammel Vibyslægt.

1996

- Hanne Skærbæk:* Min barndom på Stenkildegaard.
Bjarne Merlitt: Statsbos boligblokke på Neptunvej.
Tove Glud Rasmussen: "Den røde skole".
Aksel Loft: Viby feriekolonis tilblivelse.
Jens Juul: Hotel Viby gennem 60 år.
Else Hørlyck: Pigeliv i 30'erne og 40'erne.
Ejlif Salomonsen: Træk af Viby Folkebiblioteks historie.
Bente K. Rasmussen: Viby Sogns lånebogssamling.

1997

H. Chr. Johansen: Chokoladedreng i Kinografen.

Tove Glud Rasmussen
m. fl.: I skole i Viby og Rosenvang i 30'erne.

Hans Skov,

Moesgård Museum: Nordby - en nedlagt kirkegård fra tidlig middelalder.

Tove Glud Rasmussen: Det talte man om i 1930'erne: Indlemmelse i Århus.

Kai Knudsen: Hvor blev brandsprøtten af?

Tove Glud Rasmussen: Edisonsvej - en gammel villavej.

N. Granild/H. Bjørnb.: Livsfangen på Vidtskue.

Billedserie: FDB i Viby.

1998

Karl Bock: En tur på Nordbyvej i 1928.

Ejner Madsen: En arbejdsplads i Kongsvang.

Fra arkivet: Nyt butikshus i "Stenkildeparken".

Ejgil Clausen: Fra mælkedreng til togfører.

Fra arkivet: Politiet spøger.

Tove Glud Rasmussen: Byvandring i Rosenvang og Kongsvang i 1927.

Line Sørensen: FDB's hør-eventyr i Viby.

Bodil Elling: Nybyggerliv i Præstevangen.

Bente K. Rasmussen: Musikpræsten i Viby - Jacob Steenberg.

1999

Birgit Øskov: Hørvarefabrikanten på Marselisborg.

Jørgen Bang Clausen: Bombenatten i Viby 3. august 1941.

Tove Glud Rasmussen: Den røde låge 100 år.

Bent Keblovski: Branden på rammefabrikken.

Bjarne Merlitt: Min barndoms Fredensvang.

Tove Glud Rasmussen: Weekendhytten Dakbjerg 50 år.

2000

Knud Skøtt Knudsen: Viby Lommetørklædefabrik og drengeår i Viby.

Tove Glud Rasmussen: Jazz Club Korovi

Verner Dalsgaard: Viby set gennem en fristil fra 1940'erne.

Preben Kierstejn: Drukneulykker i 1925 har præget generationer.

Ole Linå Jørgensen: Jernbanerne i Viby.

2001

Børge Hede: Viby Sygekasse.

Tove Glud Rasmussen: Rosenvang 100 år.

Avisartikel fra 1941: Børnedyrskue i Viby.

Tove Glud Rasmussen: Det var ikke sne.

Jens E. H. Petersen: "Bitten" - et havehus i Rosenvang.

Avisartikel fra 1942: Viby sogn fra 1842-1942.

Bente K. Rasmussen: En kirke bliver til.

Interview: Bagerens Inge.

Indmeldelse

kan ske til:

VIBY LOKALHISTORISKE FORENING

Viby Bibliotek, Skanderborgvej 170,
8260 Viby J.

eller henvendelse til formand
Tove Glud Rasmussen,
Nøddevej 2, 8260 Viby J.
tlf. 86 14 43 11

e-mail:

toveglud@mail1.stofanet.dk

ISBN: 0905-801X